

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ ศักยภาพและอุปสรรค

การค้าชายแดน : จังหวัดแม่ฮ่องสอน

โดย สิทธิพร ภู่นริศ และคณะ

เมษายน 2550

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ ศักยภาพและอุปสรรคการค้าชายแดน : จังหวัดแม่ฮ่องสอน

คณะผู้วิจัย

สิทธิพร ภู่นริศ

วรรณทนี รุ่งเรืองสภาคุล

สังกัด

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปของผู้บริหาร (Executive Summary)	4 - 5
บทคัดย่อ (Abstract)	6 - 9
คำนำ	10 - 10
บทนำ	11 - 14
บทที่ 1 ลักษณะทั่วไปของการค้าชายแดน (Border Trade)	15 - 30
บทที่ 2 ศักยภาพและอุปสรรคการค้าชายแดนของจังหวัดแม่ฮ่องสอน	31 - 67
บทที่ 3 บทสรุป	68 - 70
บรรณานุกรม	71 - 78
ภาคผนวก	
1. ประเทศไทยกับเวทีการค้าชายแดนในกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน	79 - 100
2. บทความเรื่อง ศักยภาพและอุปสรรคการค้าชายแดนของจังหวัดแม่ฮ่องสอน	101 - 103
3. ประมวลภาพกิจกรรมภายใต้โครงการวิจัยฯ	104 - 105

บทสรุปของผู้บริหาร (Executive Summary)

"แม่ฮ่องสอน" เป็นหนึ่งในจังหวัดที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคเหนือซึ่งติดกับชายแดนของประเทศพม่า จึงไม่น่าแปลกที่ประชาชนทั้งฝั่งไทยกับฝั่งพม่าจะมีการติดต่อค้าขายตามแนวชายแดนกันมาตั้งแต่อดีต

การค้าขายตามแนวชายแดนของจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้มีการพัฒนาขึ้นมาเรื่อยๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อ"แม่ฮ่องสอน"กลายมาเป็นหนึ่งในจังหวัดที่อยู่ใกล้กับเมืองเปงมานาซึ่งเป็นเมืองหลวงใหม่ของประเทศพม่า

จากการที่คณะผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลทางเอกสาร ประกอบกับการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลในจังหวัดแม่ฮ่องสอนทำให้พบว่า"แม่ฮ่องสอน"นั้นเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพทางด้านการค้าขายแดนหลายด้าน และในขณะเดียวกันก็เป็นจังหวัดที่ต้องเผชิญกับอุปสรรคด้านการค้าขายแดนหลายด้านเช่นกัน

ถ้ามองในมุมด้านศักยภาพทางการค้าขายแดนของแม่ฮ่องสอนนั้นพบว่าที่ตั้งของจังหวัดเป็นทำเลที่ดีทั้งในด้านที่อยู่ใกล้กับเมืองที่สำคัญๆของประเทศพม่า เช่น ผาจอง แม่แจ่ม ลอยก่อ ดองกิ(ดองยี) ดองอู เปงมานา และในขณะเดียวกันจากการที่แม่ฮ่องสอนมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นทิวเขาน้อยใหญ่และป่าไม้จึงทำให้มีสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งในเชิงนิเวศน์ และในเชิงวัฒนธรรมมากมายจนกลายเป็นแหล่งดึงดูดทั้งนักท่องเที่ยวและผู้สนใจลงทุนด้านการท่องเที่ยวดังกล่าว

และเมื่อเข้าไปดูศักยภาพของผู้ที่ประกอบการค้าตามแนวชายแดนพบว่า ผู้ที่ประกอบการค้าดังกล่าวนั้นทำการค้ามายาวนาน มีสายสัมพันธ์ที่ดีกับคู่ค้า และสามารถพูดภาษาท้องถิ่นได้ซึ่ง ตรงจุดนี้ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญในด้านการค้ากับคู่ค้าฝั่งพม่า

ในขณะเดียวกันก็พบว่า ในส่วนของสินค้าด้านเกษตรนั้น "แม่ฮ่องสอน"มีสินค้าเกษตรที่เป็นจุดเด่น เช่น กระเทียม พืชเมืองหนาว แต่เมื่อกลับไปดูสินค้าที่ส่งออกไปยังฝั่งพม่าส่วนใหญ่เป็นน้ำมันพืช ผงชูรส ทีวีสี รองเท้าแตะฟองน้ำ ยางนอกรถยนต์ และเครื่องอุปโภคบริโภค เบ็ดเตล็ด เป็นต้น ในขณะที่สินค้าที่นำเข้ามาในประเทศไทยก็จะเป็นสินค้าเกษตร โค กระบือ เปลือกไม้ก๊อ และเมื่อนำเข้ามาแล้วส่วนใหญ่จะส่งต่อไปยังจังหวัดอื่น

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นทิวเขาน้อยใหญ่ และป่าไม้ จึงทำให้สภาพทางภูมิศาสตร์ดังกล่าวกลายเป็นอุปสรรคในด้านการค้าตามแนวชายแดน ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเส้นทางคมนาคม โดยเฉพาะถนนที่เชื่อมต่อไปยังจุดผ่อนปรนการค้าขายแดนยังเป็นทางลูกรัง และบางช่วงของเส้นทางที่ขรุขระและคดเคี้ยวจึงทำให้รถที่บรรทุกสินค้าบางครั้งต้องประสบอุบัติเหตุ ดังนั้น การขนส่งสินค้าส่วนใหญ่จึงทำในฤดูแล้งแทน

ในขณะเดียวกันในช่วงฤดูแล้งก็จะประสบกับปัญหาคว้นไฟที่เกิดจากเผาป่าซึ่งทำให้วิสัยทัศน์ในการเดินไม่ดี นอกจากนั้นแม่ฮ่องสอนยังประสบกับปัญหาเรื่องสาธารณสุขปโรคขึ้นพื้นฐานต่างๆ เช่น ไฟฟ้าไม่เพียงพอกับการขยายตัวของจังหวัด เป็นต้น

และเนื่องจากแม่ฮ่องสอนตั้งอยู่ติดกับชายแดนของประเทศพม่าซึ่งมีชนชาติส่วนน้อยต่างๆอาศัยอยู่ เมื่อมีการสู้รบระหว่างรัฐบาลทหารพม่ากับชนชาติส่วนน้อยในพม่า ก็ส่งผลให้แม่ฮ่องสอนต้องเผชิญกับปัญหาผู้หนีภัยจากการสู้รบด้วย

นอกจากนั้น แม่ฮ่องสอนยังต้องเผชิญกับปัญหาผู้หลบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ปัญหาแรงงานต่างด้าวซึ่งต้องการเข้ามาทำงานในประเทศไทยเนื่องจากความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ปัญหาขบวนการนำแรงงานต่างด้าวเข้าเมืองมาโดยผิดกฎหมาย ปัญหายาเสพติด ซึ่งปัญหาดังกล่าวได้ส่งผลกระทบไปถึงเรื่องของการค้าขายตามแนวชายแดน โดยผู้ที่ค้าขายตามแนวชายแดนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้ต้องไปขึ้นทะเบียนเป็นผู้ประกอบการค้าขายแดนกับจังหวัดแม่ฮ่องสอนแล้วเท่านั้น และในขณะเดียวกันผู้ประกอบการค้าที่จะส่งสินค้าออกและนำสินค้าเข้าก็จะต้องเผชิญกับการตรวจสอบของเจ้าหน้าที่รัฐที่มีหลายหน่วยงานทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นพาณิชย์จังหวัด ศุลกากร ด่านตรวจคนเข้าเมือง ด่านกักกันสัตว์ เกษตรจังหวัด หน่วยงานด้านความมั่นคง เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การค้าขายแดนของจังหวัดแม่ฮ่องสอนจึงมีทั้งการการค้าในระบบกับการค้านอกระบบเกิดขึ้น และจากการที่มีหน่วยงานของภาครัฐหลายหน่วยงานมาทำงานร่วมกันก็ทำให้ต้องมีการเผชิญเรื่องปัญหาความซ้ำซ้อนของหน่วยงานดังกล่าวเกิดขึ้นตามมา

นอกจากนั้นยังพบว่า เนื่องจากความไม่พร้อมของระบบธนาคารจึงทำให้ผู้ประกอบการค้าตามแนวชายแดนของจังหวัดแม่ฮ่องสอนโดยส่วนใหญ่ต้องชำระหนี้ค่าสินค้าโดยวิธีการแลกเปลี่ยนสินค้า ชำระเป็นเงินสดซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นเงินบาท ชำระโดยผ่านตลาดแลกเปลี่ยนเงินนอกระบบหรือโพงก๊วน

ดังนั้น จากข้อเท็จจริงดังกล่าวจะเห็นได้ว่า"แม่ฮ่องสอน" เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีการค้าขายตามแนวชายแดนมานานแล้ว โดยจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีทั้งจุดเด่นที่เป็นศักยภาพที่จะนำมาใช้พัฒนาในด้านการค้าชายแดน แต่ในขณะเดียวกันเนื่องจากด้วยทำเลที่ตั้งของจังหวัดแม่ฮ่องสอนจึงทำให้ต้องเผชิญกับปัญหาด้านๆซึ่งต้องมีการหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่อไป

บทคัดย่อ

"แม่ฮ่องสอน" เป็นหนึ่งในจังหวัดที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคเหนือซึ่งติดกับชายแดนของประเทศพม่า จึงไม่น่าแปลกที่ประชาชนทั้งฝั่งไทยกับฝั่งพม่าจะมีการติดต่อค้าขายตามแนวชายแดนกันมาตั้งแต่อดีต

จากการที่คณะผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลทางเอกสาร ประกอบกับการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ทำให้พบว่า "แม่ฮ่องสอน" นั้นเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพทางการค้าชายแดนหลายด้าน และในขณะเดียวกันก็เป็นจังหวัดที่ต้องเผชิญกับอุปสรรคด้านการค้าชายแดนหลายด้านเช่นกัน

ถ้ามองในมุมด้านศักยภาพทางการค้าชายแดนของแม่ฮ่องสอนนั้นพบว่าที่ตั้งของจังหวัดเป็นทำเลที่ดีทั้งในด้านที่อยู่ใกล้กับเมืองที่สำคัญๆของประเทศพม่า เช่น ผาจอม แม่จะลอยก่อ ตองกี(ตองยี) ตองอู เปงมานา และในขณะเดียวกันจากการที่แม่ฮ่องสอนมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นทิวเขาน้อยใหญ่และป่าไม้จึงทำให้มีสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งในเชิงนิเวศน์และในเชิงวัฒนธรรมมากมายจนกลายเป็นแหล่งดึงดูดทั้งนักท่องเที่ยวและผู้สนใจลงทุนด้านการท่องเที่ยวดังกล่าว

และเมื่อเข้าไปดูศักยภาพของผู้ที่ประกอบการค้าตามแนวชายแดน เราพบว่าผู้ที่ประกอบการค้าดังกล่าวนี้ทำการค้ามายาวนาน มีสายสัมพันธ์ที่ดีกับคู่ค้า และสามารถพูดภาษาท้องถิ่นได้ ซึ่งตรงจุดนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญในด้านการค้ากับคู่ค้าฝั่งพม่า

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นทิวเขาน้อยใหญ่และป่าไม้ จึงทำให้สภาพทางภูมิศาสตร์ดังกล่าวกลายเป็นอุปสรรคในด้านการค้าตามแนวชายแดน ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเส้นทางคมนาคม โดยเฉพาะถนนที่เชื่อมต่อไปยังจุดผ่อนปรนการค้าชายแดนยังเป็นทางลูกรัง และบางช่วงของเส้นทางที่ขรุขระและคดเคี้ยวจึงทำให้รถที่บรรทุกสินค้าบางคันต้องประสบอุบัติเหตุ ดังนั้น การขนส่งสินค้าส่วนใหญ่จึงทำในฤดูแล้ง

นอกจากนั้นแม่ฮ่องสอนยังประสบกับปัญหาเรื่องสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานต่าง ๆ เช่น ไฟฟ้าไม่เพียงพอต่อการขยายตัวของจังหวัด เป็นต้น และเนื่องจากแม่ฮ่องสอนตั้งอยู่ติดกับชายแดนของประเทศพม่าซึ่งมีชนชาติส่วนน้อยต่าง ๆ อาศัยอยู่ เมื่อมีการสู้รบระหว่างรัฐบาลทหารพม่ากับชนชาติส่วนน้อยในพม่า ก็ส่งผลให้แม่ฮ่องสอนต้องเผชิญกับปัญหาผู้หนีภัยจากการสู้รบ

นอกจากนั้น แม่ฮ่องสอนยังต้องเผชิญกับปัญหาผู้หลบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ปัญหาแรงงานต่างด้าวซึ่งต้องการเข้ามาทำงานในประเทศไทยเนื่องจากความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ปัญหาการค้ามนุษย์ ปัญหายาเสพติด ซึ่งปัญหาดังกล่าวได้ส่งผลกระทบไปถึงเรื่องของการค้าขายตามแนวชายแดน

นอกจากนั้น เรายังพบว่าเนื่องจากความไม่พร้อมของระบบธนาคารจึงทำให้ผู้ประกอบการค้าตามแนวชายแดนของจังหวัดแม่ฮ่องสอนโดยส่วนใหญ่ต้องชำระหนี้ค่าสินค้าโดยวิธีการแลกเปลี่ยนสินค้า ชำระเป็นเงินสดซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นเงินบาท ชำระโดยผ่านตลาดแลกเปลี่ยนเงินนอกระบบหรือโพยก๊วน เป็นต้น

Abstract

"Mae Hong Son" is a Northern Province that has border with Burma. People of both Thai and Burma Border have a history of Trade and exchanges. Trading in this area has developed accordingly, particularly when Burma has moved the capital city to Pinmana and then Mae Hong Son happened to be a Thai province that is geographically rather close to this Burma's new capital.

From Document studies and direct field studies, the research team has found out that "Mae Hong Son" is a province that has promising potential in many aspects but at the same time many difficulties to face as well regarding this border-trade.

In view of potential, Mae Hong Son has a geographical advantage. The province is located near many important cities of Burma such as Pajog, Maejae, Loykho, Tyorgkye, Toghl, and Pinmana. At the same time, Mae Hong Son itself is quite mountainous and also gleam and rich with forest, making the province a tourist attraction site ecologically and culturally. Mae Hong Son attracts both tourists and investors.

From the angle of the merchants, we have found out that they usually have been doing their trade for a long time, have good mutual relation with these trade-partners, and also have the ability to handle the local language which is a very significant point in trading with this partners-particularly these in Burma.

Mae Hong Son, as mentioned before, is a very mountainous province, however, this character of the province becomes a difficulty for the border-trade itself. Transportation sometimes is not easy. Some roads, particularly those linking to the meeting point along the border are in bad condition, bumpy and winding, which can cause accidents for the transporting vehicles. Most of the transportation is done, therefore, during the dry season.

Moreover, the province also has infrastructure problem. For instance, the electricity is more sufficient for the expanding of the province.

From the fact that Mae Hong Son locates at the border with Burma, where different ethnic groups inhabitants. When there is a conflict between the military government of Burma with the ethnic groups, Mae Hong Son consequently face the problem of refugees.

Besides that, Mae Hong Son has to face the problem of illegal immigrants, foreign labors seeking works in Thailand because of economical difficulties in their

homeland, problem of human-traffic, and also drugs problem. These problems affect the border-trade also.

Besides that we found out that the banking system is not so difficult ye, and most the trade exchange are done in such in Thai Baht currency, therefore, many time is done in the black market.

คำนำ

การค้าขายตามแนวชายแดนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้น ถึงแม้ว่าจะมีมูลค่าทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้นเมื่อเทียบกับการค้าขายตามแนวชายแดนในสมัยอดีตก็ตาม แต่การค้าขายตามแนวชายแดนของจังหวัดแม่ฮ่องสอนก็ยังไม่สามารถเติบโตเทียบเท่ากับการค้าขายตามแนวชายแดนในอีกหลายๆจังหวัด ซึ่งสาเหตุประการสำคัญก็คือ อุปสรรคเกี่ยวกับการค้าขายตามแนวชายแดนที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนประสบอยู่นั่นเอง ซึ่งอุปสรรคเหล่านี้เองที่เป็นตัวฉุดรั้งการพัฒนาการค้าขายตามแนวชายแดนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนทำให้ไม่สามารถพัฒนาได้เต็มตามศักยภาพที่มีอยู่

ด้วยเหตุนี้ ทางคณะนักวิจัยจึงได้เข้ามาศึกษาถึงสภาพการค้าขายตามแนวชายแดนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ทั้งในส่วนของศักยภาพและอุปสรรคการค้าขายตามแนวชายแดนของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ทั้งนี้ เพื่อนำศักยภาพและอุปสรรคดังกล่าวมาพัฒนาเป็นงานวิจัยต่อไปในอนาคต ดังนั้น เพื่อให้งานวิจัยฉบับนี้เข้าถึงสภาพการค้าขายตามแนวชายแดนของจังหวัดแม่ฮ่องสอนอย่างแท้จริง ทางคณะผู้วิจัยจึงได้ลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอน พาณิชยจังหวัด หอการค้าจังหวัด ด้านกักกันสัตว์ สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง และหน่วยงานอื่นๆ รวมทั้งผู้ประกอบการค้าขายตามแนวชายแดนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งคณะผู้วิจัยได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

นอกจากนี้ ทางคณะผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณรศ.ดร.พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และคุณวีระวัฒน์ ดันปีชาติ ผู้อำนวยการประจำคณะกรรมการกิจการเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ ผู้พิการและความมั่นคงของมนุษย์ สภานิติบัญญัติแห่งชาติที่อุทิศเวลามาเป็นที่ปรึกษาโครงการวิจัยฉบับนี้จนทำให้งานวิจัยครบถ้วนในแง่ของเนื้อหามากยิ่งขึ้น และที่สำคัญทางคณะผู้วิจัยขออุทิศความดีที่จะมีกับงานวิจัยฉบับนี้ให้แก่ดร.อำนาจ คอวนิช ผู้ที่ให้โอกาสกับคณะผู้วิจัยในการเข้ามาศึกษาในครั้งนี้

ท้ายที่สุดนี้ ทางคณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยฉบับนี้จะนำไปสู่การทำงานวิจัยเกี่ยวกับการค้าขายตามแนวชายแดนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนให้กับผู้ที่สนใจศึกษาค้นคว้าซึ่งตรงตามข้อเท็จจริงที่ควรจะเป็นในจังหวัดแม่ฮ่องสอนต่อไป

คณะผู้วิจัย

บทนำ โครงการวิจัย

เรื่อง ศักยภาพและอุปสรรคการค้าชายแดน: จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1. ชื่อโครงการ โครงการวิจัยเรื่อง ศักยภาพและอุปสรรคการค้าชายแดน: จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

การค้าชายตามแนวชายแดนเป็นการค้าขายในระดับท้องถิ่นที่เกิดขึ้นบริเวณชายแดนในระหว่างประชาชน ชุมชน หรือผู้ที่ประกอบการค้าขายที่มีถิ่นภูมิลำเนาอยู่คนละประเทศ โดยที่การค้าชายตามแนวชายแดนไม่จำเป็นต้องมีสัญญาทางการค้าขายระหว่างกันที่ย่งยากหรือสลับซับซ้อน อาศัยแต่เพียงความไว้นื้อเชื่อใจกันเท่านั้น ซึ่งสินค้าส่วนใหญ่ที่ทำการค้าขายกันก็จะเป็นสินค้าเกี่ยวกับอุปโภคบริโภคที่จำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวัน โดยมีการใช้เงินสกุลท้องถิ่นในการชำระราคา ซึ่งการค้าชายตามแนวชายแดนนั้นมีทั้งการค้าขายที่ผ่านพิธีการทางศุลกากรและการค้าขายที่ไม่ผ่านพิธีการทางศุลกากร

การค้าชายตามแนวชายแดนของประเทศไทยโดยเฉพาะในส่วนของจังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้น โดยที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่มีแนวเขตพรมแดนในทุกอำเภอติดต่อกับประเทศพม่า ราษฎรตามแนวชายแดนของประเทศไทยและประเทศพม่าจึงมีการติดต่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกันมาเป็นเวลานานแล้ว ซึ่งการค้าชายตามแนวชายแดนดังกล่าวมักจะมีลักษณะเป็นการค้าขายระหว่างประชาชนชาวไทยกับประชาชนชาวพม่าที่เป็นชนชาติส่วนน้อยที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ซึ่งชนชาติส่วนน้อยบางกลุ่มยังมีปัญหากับรัฐบาลพม่าอยู่

การค้าชายตามแนวชายแดนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้น ถึงแม้ว่าจะมีมูลค่าทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้นเมื่อเทียบกับการค้าขายตามแนวชายแดนในสมัยอดีตก็ตาม แต่การค้าชายตามแนวชายแดนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้นก็ยังไม่สามารถเติบโตเทียบเท่ากับการค้าขายตามแนวชายแดนในอีกหลายจังหวัด ซึ่งสาเหตุประการสำคัญก็คือ อุปสรรคเกี่ยวกับการค้าขายตามแนวชายแดนที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนประสบอยู่นั่นเอง ซึ่งอุปสรรคเหล่านี้เองที่เป็นตัวฉุดรั้งการพัฒนาการค้าชายตามแนวชายแดนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนทำให้ไม่สามารถพัฒนาได้เต็มตามศักยภาพที่มีอยู่

ด้วยเหตุนี้เอง การค้าชายตามแนวชายแดนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนในระยะหลังจึงเกิดกระบวนการค้าขายนอกระบบ กล่าวคือ ไม่ผ่านพิธีการศุลกากร และการลักลอบนำสินค้าเข้ามาในประเทศและส่งสินค้าออกนอกประเทศมากยิ่งขึ้นเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาอุปสรรคทางการค้าชายแดนดังกล่าว ซึ่งในท้ายที่สุดแล้วก็กลายเป็นปัญหาของระบบการค้าชายตามแนวชายแดนจังหวัดแม่ฮ่องสอนในที่สุด

บทนำ

โครงการวิจัย

เรื่อง ศักยภาพและอุปสรรคการค้าชายแดน: จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1. ชื่อโครงการ โครงการวิจัยเรื่อง ศักยภาพและอุปสรรคการค้าชายแดน: จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

การค้าชายแดนตามแนวชายแดนเป็นการค้าขายในระดับท้องถิ่นที่เกิดขึ้นบริเวณชายแดนในระหว่างประชาชน ชุมชน หรือผู้ที่ประกอบการค้าขายที่มีถิ่นภูมิลำเนาอยู่คนละประเทศ โดยที่การค้าชายแดนตามแนวชายแดนไม่จำเป็นต้องมีสัญญาทางการค้าขายระหว่างกันที่ยูกยากหรือสลับซับซ้อน อาศัยแต่เพียงความไว้นื้อเชื่อใจกันเท่านั้น ซึ่งสินค้าส่วนใหญ่ที่ทำการค้าขายกันก็จะเป็นสินค้าเกี่ยวกับอุปโภคบริโภคที่จำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวัน โดยมีการใช้เงินสกุลท้องถิ่นในการชำระราคา ซึ่งการค้าชายแดนตามแนวชายแดนนั้นมีทั้งการค้าขายที่ผ่านพิธีการทางศุลกากรและการค้าขายที่ไม่ผ่านพิธีการทางศุลกากร

การค้าชายแดนตามแนวชายแดนของประเทศไทยโดยเฉพาะในส่วนของจังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้น โดยที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่มีแนวเขตพรมแดนในทุกอำเภอติดต่อกับประเทศพม่า ราษฎรตามแนวชายแดนของประเทศไทยและประเทศพม่าจึงมีการติดต่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกันมาเป็นเวลานานแล้ว ซึ่งการค้าชายแดนตามแนวชายแดนดังกล่าวมักจะมีลักษณะเป็นการค้าขายระหว่างประชาชนชาวไทยกับประชาชนชาวพม่าที่เป็นชนชาติส่วนน้อยที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ซึ่งชนชาติส่วนน้อยบางกลุ่มยังมีปัญหากับรัฐบาลพม่าอยู่

การค้าชายแดนตามแนวชายแดนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้น ถึงแม้ว่าจะมีมูลค่าทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้นเมื่อเทียบกับการค้าขายตามแนวชายแดนในสมัยอดีตก็ตาม แต่การค้าชายแดนตามแนวชายแดนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้นก็ยังไม่สามารถเติบโตเทียบเท่ากับการค้าขายตามแนวชายแดนในอีกหลาย ๆ จังหวัด ซึ่งสาเหตุประการสำคัญก็คือ อุปสรรคเกี่ยวกับการค้าขายตามแนวชายแดนที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนประสบอยู่นั่นเอง ซึ่งอุปสรรคเหล่านี้เองที่เป็นตัวฉุดรั้งการพัฒนาการค้าชายแดนตามแนวชายแดนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนทำให้ไม่สามารถพัฒนาได้เต็มตามศักยภาพที่มีอยู่

ด้วยเหตุนี้เอง การค้าชายแดนตามแนวชายแดนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนในระยะหลังจึงเกิดกระบวนการค้าขายนอกระบบ กล่าวคือ ไม่ผ่านพิธีการศุลกากร และการลักลอบนำสินค้าเข้ามาในประเทศและส่งออกนอกประเทศมากยิ่งขึ้นเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาอุปสรรคทางการค้าชายแดนดังกล่าว ซึ่งในท้ายที่สุดแล้วก็กลายเป็นปัญหาของระบบการค้าชายแดนตามแนวชายแดนจังหวัดแม่ฮ่องสอนในที่สุด

3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- (3.1) เพื่อสำรวจสถานการณ์การค้าขายตามแนวชายแดนทั้งในส่วนที่ดีและส่วนที่เป็นอุปสรรคแก่การพัฒนาการค้าในจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- (3.2) เพื่อสร้างเวทีสำหรับเสนอข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหาการค้าขายตามแนวชายแดน และระดมความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชนและภาควิชาการ
- (3.3) เพื่อนำข้อเท็จจริงที่ได้รับจากข้อ 1 และข้อ 2 มาศึกษาเพื่อพัฒนาแก้ไขปัญหการค้าขายตามแนวชายแดนของจังหวัดแม่ฮ่องสอนต่อไป

4. ระเบียบวิธีวิจัย

(4.1) วิธีวิจัย

เป็นการวิจัยโดยรวบรวมข้อมูลจากการแสวงหาข้อเท็จจริงและข้อมูลจากเอกสาร

(4.2) ลักษณะของงาน มุ่งเน้นการวิจัย 3 ส่วน คือ

(4.2.1) วิธีวิจัย

เป็นการวิจัยโดยรวบรวมข้อมูลจากการแสวงหาข้อเท็จจริง ข้อมูลจากเอกสาร และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง

(4.2.2) ลักษณะของงาน มุ่งเน้นการวิจัย 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 : การแสวงหาข้อเท็จจริง โดยทำการศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ถึงสถานการณ์ของการค้าขายตามแนวชายแดน และอุปสรรคในการพัฒนาการค้าขายตามแนวชายแดนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนโดยการลงพื้นที่เพื่อสำรวจชุมชน การสัมภาษณ์จากผู้ที่เกี่ยวข้องหรือผู้ที่มีประสบการณ์โดยตรง ซึ่งจะศึกษาเฉพาะในแง่ของสถานการณ์ปัญหาของการค้าขายตามแนวชายแดนของจังหวัดแม่ฮ่องสอน และแนวโน้มของปัญหาการค้าขายตามแนวชายแดนดังกล่าวในอนาคต

ส่วนที่ 2 : การวิจัยและพัฒนา โดยเป็นการนำผลการแสวงหาข้อเท็จจริงในส่วนที่ 1 มาวิเคราะห์เพื่อเป็นข้อเสนอแนะในการพัฒนาโครงการวิจัยเกี่ยวกับการค้าขายตามแนวชายแดนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนอย่างเป็นระบบเพื่อให้ครอบคลุมสภาพปัญหาการค้าขายตามแนวชายแดนทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

(4.2.3) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

- แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์
- การลงพื้นที่เพื่อสำรวจข้อเท็จจริงในชุมชน
- การวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสาร

(4.2.4) แหล่งข้อมูล

- ข้อมูลจากหน่วยงานของภาครัฐและภาคเอกชน เช่น สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(สศช.)กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ตำรวจตระเวนชายแดน สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน หอการค้าจังหวัดแม่ฮ่องสอน และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายตามแนวชายแดน รวมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกจากนักวิชาการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ นักธุรกิจ พ่อค้า
- เอกสาร หนังสือ ตำรา งานวิจัย และบทความทางวิชาการ ที่เกี่ยวกับการค้าขายตามแนวชายแดนระหว่างประเทศไทยและประเทศพม่า จากทั้งในและต่างประเทศ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดแม่ฮ่องสอน

5. ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาประเด็นข้อเท็จจริงของศักยภาพและอุปสรรคการค้าขายตามแนวชายแดนของจังหวัดแม่ฮ่องสอนเพื่อวิเคราะห์หาข้อเท็จจริงเพื่อการพัฒนาในการแก้ไขปัญหาต่อไป โดยเน้นการศึกษาประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

- (5.1) ศักยภาพในการค้าขายตามแนวชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้านของจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- (5.2) สภาพปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการค้าขายตามชายแดนของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ทั้งสภาพปัญหาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและสภาพปัญหาที่อาจจะเกิดในอนาคต

6. สถานที่ทำการทดลอง และ/หรือเก็บข้อมูลวิจัย

จังหวัดแม่ฮ่องสอน

7. ระยะเวลาทำการวิจัย

6 เดือน

8. ข้อจำกัดในงานวิจัย

- (8.1) เนื่องจากระยะเวลาในการศึกษาวิจัยมีเพียง 6 เดือนเท่านั้น ดังนั้น จึงอาจจะมีข้อเท็จจริงบางประการที่ทางคณะผู้วิจัยไม่สามารถลงลึกในรายละเอียดได้มากเท่าที่ควร

- (8.2) การเดินทางลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการค้าชายแดนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ไม่สามารถกระทำได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้เนื่องจากอยู่ในช่วงฤดูฝนของ จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- (8.3) การค้าชายแดนในส่วนของสินค้า"บริการ"ยังไม่เป็นที่รับรู้และเข้าใจจากหน่วยงาน ในพื้นที่เท่าที่ควร ประกอบการยังไม่มีหน่วยงานที่ทำการรวบรวมข้อมูลด้านนี้ เป็นการเฉพาะ ดังนั้น ข้อมูลเกี่ยวกับการค้าชายแดนในส่วนนี้จึงไม่สามารถเสนอ ได้อย่างเต็มที่

9. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- (9.1) ทราบสถานการณ์ข้อเท็จจริงการค้าชายตามแนวชายแดนทั้งในส่วนที่ดีและส่วน ที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการค้าในจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- (9.2) เกิดการพัฒนาโครงการวิจัยเกี่ยวกับการค้าชายตามแนวชายแดนในจังหวัด แม่ฮ่องสอนอย่างเป็นระบบเพื่อให้ครอบคลุมสภาพปัญหาการค้าชายตามแนว ชายแดนทั้งในปัจจุบันและในอนาคต
-

บทที่ 1

ลักษณะทั่วไปของการค้าชายแดน (Border Trade)

การค้าชายแดนในอดีตนั้นมักเป็นการค้าขายเพื่อดำรงชีวิตประจำวันของประชาชนที่อาศัยอยู่ตามแนวตะเข็บชายแดนของประเทศที่ประชิดติดกัน ดังนั้น จึงไม่มีกฎเกณฑ์หรือระเบียบทางกฎหมายใด ๆ มากำหนดการค้าระหว่างประชาชนของทั้งสองประเทศ

ต่อมาการค้าชายแดนดังกล่าวได้พัฒนาไปจากเดิม กล่าวคือ จากการทำการค้าเพื่อดำรงในชีวิตรประจำวันก็กลายเป็นการค้าในเชิงพาณิชย์ ในขณะเดียวกันผู้ประกอบการค้าก็มีการขยายตัวเพิ่มขึ้น จากเดิมที่มีอยู่เฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนตามแนวชายแดนก็ขยายเป็นการค้านอกชุมชนหรือระหว่างชุมชนตามลำดับ

ดังนั้น ก่อนที่จะกล่าวถึงศักยภาพและอุปสรรคการค้าชายแดนของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ควรทำความเข้าใจความหมายและลักษณะทั่วไปของการค้าชายแดนก่อน เพื่อเป็นพื้นฐานนำไปสู่ภาพการค้าชายแดนของจังหวัดแม่ฮ่องสอนต่อไป

(1) ความหมายของ “การค้าชายแดน”

จากการค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับการค้าชายแดนปรากฏว่ามีผู้ให้ความหมายของคำว่า “การค้าชายแดน” ไว้คล้ายกัน กล่าวคือ

“การค้าชายแดน”¹ หมายถึง การค้าที่เกิดขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ ของประชาชน หรือผู้ประกอบการค้าที่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัด อำเภอ หมู่บ้าน ที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน ได้ทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างประชาชนที่อยู่อาศัยตามบริเวณชายแดนของทั้งสองฝ่าย โดยมีมูลค่าครั้งละไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่มีความจำเป็นต่อชีวิตรประจำวัน เช่น สินค้าอุปโภค บริโภค สินค้าเกษตรบางชนิด และสินค้าที่หาได้จากธรรมชาติ เช่น ขงป้า ซากสัตว์ เป็นต้น เป็นการค้าที่มีกรรมวิธีไม่ยุ่งยาก และมีความสะดวกรวดเร็ว การค้าชายแดนนี้ทั้งถูกกฎหมายโดยผ่านด่านศุลกากร และลักลอบค้าหรือการค้าสินค้าที่ผิดกฎหมาย

“การค้าชายแดน”² หมายถึง การค้าที่เกิดขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ ของประชาชน หรือผู้ประกอบการค้าที่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัด อำเภอ หมู่บ้านที่มีเขตติดต่อกับประเทศ

¹ อธิพัล ช้างหล้า, นักวิชาการพาณิชย์ 9 ชช, กรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์, การส่งเสริมการค้าชายแดนไทย-พม่า, เอกสารเผยแพร่ในการสัมมนา “พลิกโฉมหน้าใหม่แม่สอด หน้าด่านเศรษฐกิจอีสต์เวสต์ คอร์ริดอร์” โรงแรมเซนทรัล แม่สอดฮิลล์ อ.แม่สอด จ.ตาก วันศุกร์ที่ 23 กันยายน 2548, หน้า 1.

² คำอธิบายของกรมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ อ้างในอนุช อาภาภิรม, หัวหน้าโครงการข่าวสารทิศทางการค้าไทย (TTMP), ประเทศไทย 2543: โบกมือลาโลกาภิวัตน์. จัดทำโดยโครงการ

เพื่อนบ้าน ได้ทำการซื้อ ขาย แลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างประชาชนที่อาศัยตามบริเวณชายแดนของทั้งสองฝ่าย ส่วนใหญ่จะเป็นสินค้าอุปโภคบริโภค สินค้าเกษตรบางชนิด และสินค้าที่หาได้จากธรรมชาติ เช่น ของปลา ซากสัตว์ เป็นต้น เป็นการค้าที่มีกรรมวิธีไม่ยุ่งยาก และรวดเร็ว การค้าชายแดนมีทั้งถูกกฎหมายและลักลอบ"

"การค้าชายแดน"³ หมายถึง การค้าที่เกิดขึ้นในรูปแบบต่างๆของประชาชนหรือผู้ประกอบการค้าที่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัด อำเภอ หมู่บ้าน ที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน ได้ทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างประชาชนที่อยู่อาศัยตามบริเวณชายแดนของทั้งสองฝ่าย โดยมีมูลค่าครั้งละไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่มีความจำเป็นต่อชีวิตประจำวัน เช่น สินค้าอุปโภคบริโภค สินค้าเกษตรบางชนิด และสินค้าที่หาได้จากธรรมชาติ เช่น ของปลา ซากสัตว์ เป็นต้น เป็นการค้าที่มีกรรมวิธีไม่ยุ่งยากและมีความสะดวกรวดเร็ว การค้าชายแดนมีทั้งที่ดำเนินการผ่านพิธีการศุลกากร และไม่ผ่านพิธีการศุลกากร การค้าสินค้าที่ผิดกฎหมายที่มีผลกระทบต่อความมั่นคง ยาเสพติด สินค้าปลอม สินค้าเสื่อมคุณภาพ สินค้าต้องห้าม

"การค้าชายแดน"⁴ หมายถึง รูปแบบการค้าที่ประชาชนชาวบ้านประกอบกิจการค้าชายแดนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดซึ่งมีพรมแดนติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน การแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกัน ส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่จำเป็นต่อชีวิตประจำวัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อบรรเทาความเดือดร้อน ขาดแคลนของประชาชนตามแนวชายแดน

"การค้าชายแดน"⁵ หมายถึง การค้าขนาดเล็กและขนาดกลางของประชาชนหรือผู้ประกอบการที่อยู่ใกล้บริเวณชายแดน ส่วนใหญ่มักเป็นสินค้าอุปโภคบริโภค สินค้าทางการเกษตรและของป่า"

ดังนั้น จากความหมายของคำว่า "การค้าชายแดน" ดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการค้าชายแดนเป็นการค้าที่เกิดขึ้นจากประชาชนที่อยู่ในบริเวณชายแดนของรัฐที่มีพรมแดนประชิดติดกัน ด้วยเหตุนี้แม้ว่า "การค้าชายแดน" กับ "การค้าระหว่างประเทศ"⁶ จะมีบริบทที่เหมือนกัน กล่าวคือ เป็นการค้าที่เกิดขึ้นจากบุคคลที่อยู่ต่างประเทศหรือระหว่างประเทศ

ข่าวสารทิศทางประเทศ(TTMP) โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.),2544. หน้า 18.

³สำนักงานพาณิชย์จังหวัดจันทบุรี 2548.[Online].Available:URL:<http://www.moc.go.th/opscenter/jr/index.html>.

⁴สำนักพัฒนานโยบาย กระทรวงพาณิชย์,มาตรการและระบบสารสนเทศกรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์,การค้าชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน,หน้า 1.

⁵อนุช อาภาภิรม,อ้างแล้ว,หน้า 6.

⁶การค้าระหว่างประเทศ หมายถึง กิจกรรมที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการกันระหว่างประเทศ ,[Online].Available:URL:http://www.sut.ac.th/ist/GE/web/man_3_4_7/man_envi_and_man_economics.rtf.

แต่ “การค้าชายแดน” กับ “การค้าระหว่างประเทศ” ก็ยังมีความแตกต่างตรงที่การค้าชายแดนจะเกิดขึ้นในบริเวณแนวตะเข็บชายแดนของรัฐที่ประชิดติดกันเท่านั้น หรืออาจกล่าวได้ว่าการค้าชายแดนแม้เป็นส่วนหนึ่งของการค้าระหว่างประเทศ แต่การค้าชายแดนจะมีความหมายแคบกว่าการค้าระหว่างประเทศตรงที่การค้าชายแดนจะเกิดขึ้นในบริเวณแนวตะเข็บชายแดนของรัฐที่ประชิดติดกัน

และจากพัฒนาการของระบบการค้าชายแดนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้เจริญก้าวหน้าเป็นอย่างมาก ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าควรที่จะมีการศึกษาความแตกต่างของ “การค้าชายแดน” กับ “การค้าระหว่างประเทศ” ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งนี้ เนื่องจากความตกลงทั้งหลายที่ประเทศไทยได้ทำไว้กับนานาประเทศหรือองค์การระหว่างประเทศ เช่น องค์การการค้าโลก (WTO) นั้น มีบางเรื่องหรือบางกรณีที่ไม่นำมาใช้กับกรณีของการค้าชายแดน

(2) ลักษณะทั่วไปของ “การค้าชายแดน”

การค้าชายแดนถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการค้าระหว่างประเทศ แต่การค้าชายแดนก็ต่างจากการค้าระหว่างประเทศตรงที่ “การค้าชายแดน” เกิดขึ้นเนื่องจากผู้บริโภคในประเทศหนึ่งข้ามพรมแดนมาซื้อสินค้าในอีกประเทศหนึ่งเพื่อนำกลับไปบริโภคโดยตรง

แต่ถ้าเป็น “การค้าระหว่างประเทศ” ก็จะมีกระบวนการขนส่งสินค้าจากประเทศต้นทางไปสู่แหล่งกระจายสินค้าในประเทศปลายทาง ก่อนที่จะกระจายสู่มือผู้บริโภคในประเทศปลายทางต่อไป

ด้วยเหตุนี้ จึงมีการผ่อนผันกฎระเบียบการค้าชายแดนเพื่อให้การซื้อขายสินค้าดำเนินไปโดยไม่กระทบต่อภาพรวมการค้าระหว่างประเทศ

และเมื่อกลับมาพิจารณาการการค้าชายแดนของประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านปรากฏว่า การค้าชายแดนที่เกิดขึ้นมีการพัฒนาการจากอดีตที่เป็นเพียงการค้าชายเพื่อดำรงชีวิตประจำวันมาเป็นการค้าชายเชิงพาณิชย์มากขึ้น จึงทำให้การค้าชายแดนมีลักษณะเหมือนกับการค้าระหว่างประเทศ แต่ก็ยังเรียกว่า “การค้าชายแดน” อยู่ ทั้งนี้ เพราะว่าการซื้อขายดังกล่าวเกิดขึ้นตรงบริเวณชายแดนนั่นเอง

(2.1) รูปแบบของการค้าชายแดน

การค้าชายแดนในระยะเริ่มแรกเป็นการค้าขายที่ทำกันในพื้นที่ที่มีพรมแดนที่ติดต่อกันระหว่างสองประเทศ แต่เมื่อเวลาผ่านไป การค้าชายแดนได้มีการพัฒนาและปรับเปลี่ยนรูปแบบจากเดิมที่เป็นการค้าเพื่อการดำรงชีวิตมาเป็นการค้าในเชิงพาณิชย์ ในขณะเดียวกันพื้นที่ที่ค้าขายก็ไม่ได้จำกัดเฉพาะแนวตะเข็บชายแดนของรัฐที่อยู่ประชิดติดกันเท่านั้น แต่ขยายไปถึงกรณีที่ประเทศที่สามได้อาศัยพรมแดนเป็นช่องทางผ่านสินค้าที่ทำการค้าขายด้วย

สำหรับรูปแบบการค้าชายแดนนั้นสามารถแบ่งได้เป็น 3 รูปแบบใหญ่ๆดังนี้

(2.1.1) การค้าชายแดนโดยแท้ เป็นการค้าขายของประชาชนที่อาศัยอยู่ตามแนวตะเข็บชายแดนที่ติดกัน สินค้าที่ทำการซื้อขายหรือแลกเปลี่ยน โดยส่วนใหญ่เป็นสินค้าอุปโภคและบริโภคที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตประจำวัน

(2.1.2) การค้าชายแดนในระบบพิธีการศุลกากร แบ่งเป็น

- การค้าในระบบ (ผ่านพิธีการศุลกากร)⁷ เป็นการค้าที่ดำเนินการตามขั้นตอนข้อกำหนดของทางการในการดำเนินการเสียภาษีศุลกากร

- การค้านอกกระบวน (ไม่ผ่านพิธีการศุลกากร) ซึ่งมีทั้งการค้าขายที่ถูกกฎหมายและไม่ถูกกฎหมาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเจตนาและปัจจัยแวดล้อมต่างๆ

เช่น หากเป็นการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าในวงเงินและในพื้นที่ที่ทางการกำหนดไว้ เช่น การค้าขายภายในบริเวณจุดผ่อนปรนการค้า ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ทางการผ่อนปรนในเรื่องระเบียบพิธีการทางการค้า ทั้งนี้เพื่อบรรเทาความสะดวกให้กับประชาชนของทั้งสองประเทศสามารถซื้อขายสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน กรณีนี้ถือเป็นการค้าที่ถูกกฎหมาย⁸

แต่ถ้าเป็นการค้าขายที่มีเจตนาหลีกเลี่ยงการทำพิธีการศุลกากรหรือเสียภาษี หรือลักลอบทำการค้า กรณีนี้ถือว่าเป็นการค้าที่ไม่ถูกกฎหมาย⁹ ส่วนใหญ่มักทำกันเป็นขบวนการใหญ่ โดยมีกลุ่มทุนการเมืองและอิทธิพลท้องถิ่นหนุนหลังโดยเป็นการจำหน่ายสินค้าเถื่อนต่างๆ ทั้งทางภาคการเกษตรและด้านอุตสาหกรรม

(2.1.3) การค้าผ่านชายแดน (Cross-border Trade)

เป็นการค้าที่เกิดขึ้นในรูปแบบต่างๆโดยประชาชนหรือผู้ประกอบการค้าจากประเทศที่หนึ่งส่งผ่านประเทศที่สองไปยังประเทศที่สาม หรือจากประเทศที่สามผ่านแดนประเทศที่สองมายังประเทศที่หนึ่ง ทั้งนี้แต่ละประเทศจะต้องยินยอมให้มีการขนส่งสินค้าผ่านแดนกันได้¹⁰

ตัวอย่างเช่น กรณีที่ประเทศไทยส่งสินค้าผ่านประเทศพม่าไปขายยังประเทศอินเดีย หรือกรณีที่ประเทศมาเลเซียส่งสินค้าผ่านจังหวัดแม่ฮ่องสอนไปยังประเทศพม่า เป็นต้น

(2.2) สินค้าตามแนวชายแดน

สำหรับสินค้าที่ทำการค้าขายตามแนวชายแดนนั้น แบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ กล่าวคือ

(2.2.1) การค้าชายแดนสินค้า (Border Trade of Goods)

⁷อนุช อาภาภิรม,อ้างแล้ว,หน้า 18.

⁸วัชรินทร์ ยงศิริ,“การค้าชายแดนไทยกับอนุภาคแม่น้ำโขง”,สถาบันเอเชียศึกษา,จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547,หน้า 5.

⁹จิตติมา คุปตานนท์,การค้าชายแดนกับเพื่อนบ้าน 5 ประเทศมาเลเซีย พม่า จีนตอนใต้ ลาวและกัมพูชา, โดยสำนักงานภาคและสายนโยบายการเงิน ธนาคารแห่งประเทศไทย, สิงหาคม 2548,หน้า 2-3.

¹⁰อิทธิพล ช่างหล้า,อ้างแล้ว,หน้า 2.

(2.2.2) การค้าชายแดนบริการ (Border Trade of Services)

การค้าสินค้าบริการ หมายถึง กระบวนการผ่านบริการจากผู้ให้บริการถึงผู้รับบริการ เนื่องจากว่าธรรมชาติของสินค้าบริการนั้นไม่สามารถจับต้องได้ การผลิตและการบริโภคมักจะเกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน¹¹

สำหรับประเภทของสินค้าบริการสามารถแบ่งได้เป็น 12 ประเภท¹² ดังนี้

- บริการด้านธุรกิจ ได้แก่ บริการวิชาชีพ¹³ บริการเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ บริการด้านวิจัยและพัฒนา บริการเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ บริการให้เช่าหรือเช่าซื้อ และอื่นๆ
- บริการด้านสื่อสารคมนาคม ได้แก่ บริการเกี่ยวกับไปรษณีย์ การสื่อสารโทรคมนาคม โสตทัศน และอื่นๆ
- บริการด้านก่อสร้างและวิศวกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การก่อสร้างอาคาร วิศวกรรมโยธา งานติดตั้ง งานเกี่ยวกับการประกอบอาคาร และอื่นๆ
- บริการด้านการจัดจำหน่าย ได้แก่ บริการเกี่ยวกับตัวแทนจำหน่าย คำส่งคำปลีก บริการเกี่ยวกับแฟรนไชส์ และอื่นๆ
- บริการด้านการศึกษา ได้แก่ บริการการศึกษาชั้นประถม การศึกษาชั้นมัธยม การศึกษาระดับสูง การศึกษาผู้ใหญ่ และบริการการศึกษาอื่นๆ
- บริการด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ บริการกำจัดของเสีย กำจัดขยะ บริการเกี่ยวกับสุขอนามัย และอื่นๆ
- บริการด้านการเงิน ได้แก่ บริการเกี่ยวกับการประกันภัย การธนาคารและสถาบันการเงินอื่นๆ และบริการเสริมด้านการเงิน
- บริการด้านสุขภาพและบริการทางสังคม ได้แก่ บริการด้านโรงพยาบาล บริการเกี่ยวกับสุขภาพประเภทอื่นๆ/บริการสังคม และอื่นๆ
- บริการด้านการท่องเที่ยวและบริการที่เกี่ยวข้อง องค์การการค้าโลก (WTO) ได้จำแนกประเภทบริการสาขาท่องเที่ยวออกเป็น 4 สาขาย่อย¹⁴ คือ

¹¹การเจรจาเปิดตลาดการค้าบริการในองค์การการค้าโลก, สำนักเจรจาการค้าบริการ, กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ, มีนาคม 2548 และพรเทพ เบาอภิกุล, GATS ความตกลงว่าด้วยการค้าบริการ, เอกสารวิชาการหมายเลข 3 พฤษภาคม 2548, โครงการ WTO WATCH (จับกระแสองค์การการค้าโลก), หน้า 39.

¹²โดยเป็นไปตามความตกลงทั่วไปว่าด้วยการค้าบริการ (General Agreement on Trade in Service-GATS) ซึ่งเป็นหนึ่งในความตกลงขององค์การการค้าโลก (WTO) ที่ประเทศสมาชิกทุกประเทศรวมทั้งประเทศไทยต้องปฏิบัติตาม โดยประเภทของ“บริการ”นี้ อ้างอิงจากการจำแนกประเภทของ“บริการ”ใน UN Central Product Classification (CPC).

¹³รวมถึงบริการเกี่ยวกับกฎหมาย บัญชี สถาปัตยกรรม และวิศวกรรม.

- โรงแรมและภัตตาคาร รวมทั้งบริการจัดเตรียมอาหารและเครื่องดื่มนอกสถานที่ (catering services):CPC 641-643
- ผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวและตัวแทนท่องเที่ยว (Travel agencies and tour operators services):CPC 7471
- ไกด์ท่องเที่ยว (Tourist guides services):CPC 7472
- บริการท่องเที่ยวอื่นๆ (Others)
- บริการด้านนันทนาการ วัฒนธรรม และการกีฬา¹⁵ ได้แก่ บริการด้านความบันเทิง บริการสำนักข่าวสาร บริการด้านห้องสมุดพิพิธภัณฑ์และวัฒนธรรมอื่นๆ บริการด้านการกีฬาและนันทนาการ และอื่นๆ
- บริการด้านการขนส่ง ได้แก่ บริการขนส่งทางรถไฟ ทางถนน ทางอากาศ ทางทะเล ทางท่อ บริการเสริมสำหรับการขนส่งทุกรูปแบบ และอื่นๆ
- บริการอื่น ๆ ได้แก่ บริการอื่นๆ ที่ไม่ได้รวมอยู่ในข้อใดดังกล่าวข้างต้น

การค้าบริการมีลักษณะที่แตกต่างจากการค้าสินค้า เนื่องจากการค้าสินค้าเป็นการนำสินค้าเข้าหรือออกจากพรมแดนของประเทศหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่ง โดยตัวสินค้าเป็นสิ่งที่ผู้ประกอบการสามารถตรวจสอบหรือหาค่าสถิติได้ง่าย

ในขณะที่สินค้าบริการถือเป็นนามธรรมไม่สามารถจับต้องได้ เช่น บริการโทรคมนาคม ไปรษณีย์ โทรเลข บริการทางแพทย์ โรงแรม เป็นต้น และเนื่องจากบริการของต่างประเทศอาจเกิดขึ้นภายในประเทศผู้รับบริการเองโดยไม่ได้นำเข้าบริการข้ามพรมแดนก็ได้ การวัดมูลค่าการค้าบริการจึงทำได้ค่อนข้างยาก และข้อมูลสถิติที่เก็บได้อาจไม่ครอบคลุมบริการทั้งหมด¹⁶

¹⁴โครงการศึกษาและปฏิบัติการงานพัฒนา (ไฟกัส), รายละเอียดและความสำคัญของการเปิดเสรีการค้าบริการ, [Online]. Available: URL: http://www.thaico.net/b_thaiact/tsc_14jan46.html และ การเจรจาเปิดตลาดบริการสาขาท่องเที่ยว สำนักเจรจาการค้าบริการ,กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กุมภาพันธ์ 2547,หน้า 1.

¹⁵ไม่รวมบริการโสเภณี.

¹⁶ทั้งนี้เนื่องการค้าบริการนั้นมีทั้งหมด 4 รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 (Mode 1): การขายบริการข้ามพรมแดน (Cross-border Supply) หมายถึง การค้าบริการข้ามพรมแดน โดยผู้ให้บริการและผู้รับบริการอยู่คนละประเทศ ซื้อขายบริการโดยผ่านทางสื่อ เช่น บริการการศึกษาต่อทางไกล การให้คำปรึกษาผ่านทาง internet หรืออย่างเช่น บริษัทผลิตไฟฟ้าของ เม็กซิโก จ่ายไฟฟ้าข้ามพรมแดนให้กับเมืองแคลิฟอร์เนีย หรือการให้บริการจองที่พักและโฆษณาการให้บริการด้านท่องเที่ยวผ่านทางอินเทอร์เน็ต การให้บริการที่ปรึกษา การซื้อประกันภัย การศึกษาทางไกล เป็นต้น

รูปแบบที่ 2 (Mode 2): บุคคลผู้ถือสัญชาติตนเข้าไปใช้บริการในต่างประเทศ (Consumption Abroad) หมายถึง การค้าที่ผู้รับบริการเดินทางออกนอกประเทศของตนเพื่อไปใช้บริการในอีกประเทศหนึ่ง เช่น ชาวต่างประเทศเดินทางมารับบริการสุขภาพในประเทศไทย หรือคนไทยเดินทางไปรักษา หรือไปศึกษา

ดังนั้น ทางคณะผู้วิจัยเห็นว่าควรที่จะมีการศึกษาถึงรูปแบบของการค้า“บริการ”ในการค้าชายแดนให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการค้า“บริการ”บางประเภทเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การค้าชายแดนเจริญเติบโต ตัวอย่างเช่น “บริการ”ด้านการขนส่งคมนาคม และ“บริการ”ด้านการเงิน เป็นต้น

(2.3) ช่องทางการค้า

“ช่องทางการค้า”เป็นหนึ่งในปัจจัยของการค้าชายแดนตามแนวชายแดน เพราะโดยปกติประชาชนหรือผู้ประกอบการจำเป็นที่จะต้องใช้ช่องทางการค้าที่รัฐกำหนดไว้สำหรับการค้าชายแดนตามแนวชายแดนเท่านั้น

แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการค้าชายแดนตามแนวชายแดนของประชาชนที่อยู่ติดกันอาจทำให้เกิดช่องทางตามธรรมชาติที่ประชาชนใช้เดินทางไปมาหาสู่เพื่อทำการค้าขายสินค้ากัน ซึ่งเรียกช่องทางนี้ว่า “จุดผ่านแดนถาวรตามสภาพภูมิประเทศ” (Geography Crossing Point) หรือ “ช่องทางธรรมชาติ”

สำหรับช่องทางการค้าที่มีการนำเข้าและส่งออกสินค้าชายแดนของประเทศไทยนั้นมี 6 ประเภท ดังนี้

(2.3.1) จุดผ่านแดนถาวร (Permanent Crossing Point)¹⁷

เป็นจุดผ่านแดนที่รัฐบาลไทยและรัฐบาลของประเทศที่มีพรมแดนติดต่อกันประกาศเปิดให้มีการสัญจรไปมาทั้งบุคคลและสิ่งของ โดยทั่วไปแล้วจุดผ่านแดนถาวรจะมีการดำเนินงานเรื่องการตรวจคนเข้าเมืองและพิธีการศุลกากรตามกฎหมายของทั้งสองประเทศ เป็นจุดที่มีการสัญจรสินค้าเข้าและออกเป็นการทั่วไป

การประกาศเปิดจุดผ่านแดนถาวรจะต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยตามพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ.2522¹⁸

ในต่างประเทศ การเดินทางไปท่องเที่ยวในต่างประเทศ รวมถึงการนำทรัพย์สินออกไปรับบริการในต่างประเทศด้วย เช่น การนำเครื่องบินไปซ่อม เป็นต้น

รูปแบบที่ 3 (Mode 3): ผู้ให้บริการต่างชาติเข้ามาจัดตั้งธุรกิจให้บริการในประเทศ (Commercial Presence) หมายถึง ผู้ค้าบริการจากประเทศหนึ่ง เข้าไปลงทุนตั้งหน่วยธุรกิจในอีกประเทศหนึ่งเพื่อผลิตบริการขายให้แก่ผู้ซื้อบริการในประเทศนั้น ๆ เช่น ชาวต่างประเทศลงทุนตั้งหรือซื้อหุ้นร้านค้าขนาดใหญ่ในประเทศไทย การเข้ามาจัดตั้งธุรกิจร้านอาหาร/ภัตตาคาร โรงแรม เป็นต้น

รูปแบบที่ 4 (Mode 4): บุคลากรต่างชาติเข้ามาให้บริการในประเทศ (Presence of Natural Persons) หมายถึง การที่บุคคลจากประเทศหนึ่งเข้าไปขายบริการในอาชีพหรือวิชาชีพในสาขาบริการต่าง ๆ ในอีกประเทศหนึ่งเป็นการชั่วคราว เช่น บริษัทในสหรัฐฯ ส่งผู้จัดการเข้ามาคุมสำนักงานสาขาในประเทศไทย หรือแพทย์จากประเทศหนึ่งเข้าไปทำงานในโรงพยาบาลในอีกประเทศหนึ่ง พ่อครัว นักกฎหมาย นักบัญชี ผู้บริหาร เป็นต้น

¹⁷ สำนักงานพาณิชย์จังหวัดจันทบุรี 2548, [Online]. Available: URL: <http://www.moc.go.th/opscenter/jr/index.html>.

เช่น จุดผ่านแดนถาวรบ้านคลองลึก ซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านคลองลึก ตำบลท่าข้าม อำเภอ อรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว โดยด่านตรวจคนเข้าเมืองอรัญประเทศ¹⁹ ได้เปิดเป็นจุดผ่านแดนถาวร เมื่อวันที่ 21 กันยายน 2540 ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย โดยเปิดตามความตกลงระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยกับรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรกัมพูชาว่าด้วยการสัญจรข้ามแดนระหว่างประเทศ โดยได้ลงนามร่วมกันเมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2540

ตัวอย่าง : ภาพจุดผ่านแดนถาวรบ้านคลองลึก ตั้งอยู่ที่บ้านคลองลึก ตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

(2.3.2) จุดผ่านแดนชั่วคราว (Temporary Crossing Point)²⁰

เป็นจุดผ่านแดนที่ทางราชการไทยเปิดให้มีการสัญจรไปมาของบุคคลและหรือสิ่งของในห้วงเวลาที่แน่นอน ปกติจะเปิดเป็นคราวๆไป โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะและสิ้นสุดตามห้วงเวลา

การเปิดจุดผ่านแดนชั่วคราวเป็นอำนาจของกระทรวงมหาดไทยที่จะประกาศปิด โดยต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะอนุกรรมการพิจารณาเปิดจุดผ่านแดนของสมาคมความมั่นคงแห่งชาติก่อน โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522²¹

¹⁸ กระทรวงมหาดไทยประกาศเปิดโดยอาศัยมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2519.

¹⁹ ด่านตรวจคนเข้าเมืองอำเภออรัญประเทศ, ช่องทางอนุญาตตามพระราชบัญญัติ คนเข้าเมือง 2522, [Online], Available: URL: http://www.aranimmigration.com/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1

²⁰ อำนาจในการเปิด-ปิดจุดผ่านแดน(ถาวรและชั่วคราว)นั้น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยใช้อำนาจตามมาตรา 11 และมาตรา 23 แห่งพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ.2522.

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อมีสถานการณ์ที่กระทบต่อความมั่นคง ความปลอดภัยบริเวณชายแดน หน่วยงานที่รับผิดชอบด้านความมั่นคงในพื้นที่ก็สามารถที่จะรับการเข้า-ออกบริเวณจุดผ่านแดนฯได้เป็นการชั่วคราวจนกว่าสถานการณ์เป็นปกติโดยไม่ต้องประกาศปิดจุดผ่านแดนฯโดยอาศัยอำนาจจากพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พ.ศ.2457.

²¹ กระทรวงมหาดไทยประกาศเปิดโดยอาศัยมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2525.

(2.3.3) จุดผ่อนปรนการค้า (Check Point for Border Trade)

การเปิดจุดผ่อนปรนการค้าเป็นอำนาจของผู้ว่าราชการจังหวัดโดยความเห็นชอบของกระทรวงมหาดไทย มีวัตถุประสงค์ทางด้านมนุษยธรรม ส่งเสริมความสัมพันธ์ในระดับท้องถิ่น ตลอดจนการค้าขายสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภค และการสัญจรไปมาของประชาชน

การกำหนดประเภทสินค้า ระยะเวลาเปิด และมาตรการควบคุมการเดินทางเข้า-ออก เป็นอำนาจของผู้ว่าราชการจังหวัด²²

ตัวอย่าง : ภาพจุดผ่อนปรนบ้านหนองปรือ ตั้งอยู่ที่ตำบลผ่านศึก อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว เปิดเมื่อวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2541²³

(2.3.4) จุดผ่านแดนล้าลองตามสภาพภูมิประเทศ (Geography Crossing Point)²⁴

เป็นจุดผ่านเข้า-ออกของประชาชนทั้งสองประเทศซึ่งเป็นไปโดยธรรมชาติ มิได้มีหลักฐานการรับรองจากทางราชการของทั้งสองฝ่าย ส่วนใหญ่จะเป็นจุดผ่านของสินค้าที่ผิดกฎหมาย

(2.3.5) ทางอนุมติเฉพาะคราวตามกฎหมายศุลกากร

เป็นช่องทางการค้าที่เปิดสำหรับนิติบุคคลเพื่อทำการค้ากับประเทศเพื่อนบ้านที่มีเขตแดนทางบกติดต่อกันโดยไม่จำกัดมูลค่าทางการค้า และมีหน่วยงานของกรมศุลกากรที่รับผิดชอบในพื้นที่กำหนดช่องทางและเส้นทางขนส่งสินค้าไปยังที่ทำการศุลกากร เป็นการเฉพาะคราวนอกเหนือจากช่องทางและเส้นทางปกติที่กำหนดไว้โดยกฎกระทรวงการคลัง ณ จุดผ่านแดนถาวร

²² การเปิดจุดผ่อนปรนการค้านี้ไม่เป็นไปตามพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522.

²³ ด้านตรวจคนเข้าเมืองอำเภออรัญประเทศ, ช่องทางอนุญาตตามพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง 2522 [Online]. Available: URL: http://www.aranimmigration.com/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1.

²⁴ สำนักพัฒนานโยบาย, มาตรการและระบบสารสนเทศ, กรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์, การค้าชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน, หน้า 1.

(2.3.6) ด้านศุลกากร²⁵

เป็นหน่วยงานที่มีความสำคัญต่อระบบการค้าระหว่างประเทศและการค้าชายแดนสินค้าที่ผ่านเข้า-ออกด้านถือว่าถูกต้องตามกฎหมาย ทั้งนี้เพราะต้องดำเนินการผ่านพิธีการที่ด้านศุลกากรเท่านั้น

(2.4) การผ่านเข้า-ออกช่องทางการค้า²⁶

การกำหนดเปิดจุดผ่านแดนหรือช่องทางการค้าระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านเป็นเรื่องที่ต้องมีการพิจารณาทั้งในระดับท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ ทั้งนี้เพราะมีผลกระทบทั้งด้านความมั่นคง ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม

ในการกำหนดเปิดจุดผ่านแดนหรือช่องทางการค้านั้น เหนือสิ่งอื่นใดคือ การคำนึงถึงประโยชน์ของชาติ การดำเนินการต้องปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลเป็นสำคัญ ดังนั้น ประชาชนหรือผู้ประกอบการที่จะผ่านจุดผ่านแดนหรือช่องทางการค้าจึงต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบต่างๆที่ประเทศที่มีพรมแดนติดต่อกันกำหนดในรูปแบบของ “บัตรผ่านแดน” หรือ “หนังสือผ่านแดน”

การออก “บัตรผ่านแดน”²⁷ มีกรอบการปฏิบัติภายใต้ความตกลงที่ประเทศไทยทำไว้กับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งมีดังนี้

- ความตกลงว่าด้วยการข้ามแดนระหว่างประเทศไทย-ประเทศพม่า เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2540
- ความตกลงว่าด้วยการสัญจรข้ามแดนระหว่างประเทศไทย-ประเทศกัมพูชา เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2540
- ความตกลงว่าด้วยการเดินทางข้ามแดนระหว่างประเทศไทย-ประเทศลาว เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2540
- ความตกลงว่าด้วยการจราจรข้ามแดนระหว่างประเทศไทย-มลายู อังกฤษ
- ประกาศกระทรวงมหาดไทยลงวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2541 เรื่องการออกหรือต่ออายุหนังสือผ่านแดน

²⁵ สำนักพัฒนานโยบาย, อ้างแล้ว, หน้า 1.

²⁶ ส่วนกิจการชายแดนและผู้อพยพ (สช.), เอกสารแนะนำหน่วยงาน, ประสิทธิ์ บุญลิขิต ผู้อำนวยการส่วนกิจการชายแดนและผู้อพยพ ที่ตั้งกรมการปกครอง ชั้น 5 ถนนอังษฐานค์ เขตพระนคร กทม. 10200 โทร. 0-2221-7348, 0-2222-3945 ต่อ 26, 38.

²⁷ ♦ ประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2541 เรื่องการออกหรือต่ออายุหนังสือผ่านแดน

♦ หนังสือด่วนมาก ที่ มท 0205.1/ว 3011 ลว 28 ต.ค. 2541

♦ หนังสือด่วนที่สุด ที่ มท 0205.1/ว3147 ลว 3 พ.ย. 2542

♦ หนังสือที่ มท 0308.2/ว 740-742 ลว 28 เม.ย. 2546.

รัฐบาลไทย²⁸ กับรัฐบาลพม่า รัฐบาลลาวและรัฐบาลกัมพูชาได้ร่วมลงนามในความตกลงว่าด้วยการสัญจรข้ามแดนกับประเทศพม่า ประเทศลาว และประเทศกัมพูชาในระหว่างการเยือนของฯพณฯนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ.2540 วันที่ 20 และ 21 มิถุนายน พ.ศ.2540 ตามลำดับ ซึ่งมีผลบังคับใช้ 90 วันหลังวันลงนาม คือในวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ.2540 วันที่ 19 และ 20 กันยายน พ.ศ.2540 ตามลำดับ

ในส่วนของระเบียบปฏิบัติตามความตกลงสำหรับประเทศลาว ประเทศพม่า และประเทศกัมพูชามีความแตกต่างในเรื่องต่างๆ ดังนี้

(1) ประเภทหนังสือผ่านแดน

ประเทศพม่าและประเทศลาวมีหนังสือผ่านแดน 2 ประเภท คือ

- หนังสือผ่านแดน (Border Pass) ใช้กับบุคคลที่อยู่ในพื้นที่ชายแดน หนังสือผ่านแดนของประเทศพม่ามีอายุ 2 ปี ส่วนประเทศลาวมีอายุ 1 ปี
- หนังสือผ่านแดนชั่วคราว (Temporary Border Pass) ใช้กับบุคคลที่อยู่นอกพื้นที่ชายแดน โดยใช้ได้ครั้งเดียว

การใช้ “บัตรผ่านแดน”²⁹ เพื่อการเดินทางเข้าประเทศลาวใช้ได้ไม่เกิน 3 วัน 2 คืน และต้องไม่เดินทางไปแขวงอื่น การทำบัตรผ่านแดนทำที่ศาลากลางจังหวัดที่มีชายแดนติดกับประเทศลาว³⁰

สำหรับทางด้านประเทศกัมพูชามีหนังสือผ่านแดน (Border Pass) ประเภทเดียว โดยใช้กับบุคคลที่ได้รับอนุญาตให้อยู่อย่างถาวร ณ พื้นที่ชายแดน หนังสือผ่านแดนมีอายุ 2 ปี ถ้าเป็นบุคคลที่อยู่นอกพื้นที่ชายแดนให้ใช้หนังสือเดินทางสำหรับจุดผ่านแดนระหว่างประเทศ (Passport)

(2) รูปแบบของหนังสือผ่านแดน

- หนังสือผ่านแดน (Border Pass) เป็นเอกสารซึ่งมีขนาดรูปเล่มเท่าหนังสือเดินทาง มีจำนวน 32 หน้า ปกสีเขียว สามารถเพิ่มหน้าในหนังสือผ่านแดนได้ ก่อนที่หนังสือจะหมดอายุ
- หนังสือผ่านแดนชั่วคราว (Temporary Border Pass) ถ้าเป็นของประเทศพม่าก็มีรูปเล่มเช่นเดียวกับหนังสือผ่านแดน มีจำนวน 4 หน้า ต่อมาได้ผ่อนผัน

²⁸ โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ.

²⁹ ข้อมูลจาก[Online]. Available: URL: <http://www.dft.moc.go.th/nongkhai/detail/2005330166591.html>.

³⁰ สำหรับหลักฐานที่ใช้ประกอบทำบัตรผ่านแดนมีดังนี้ (1) รูปถ่าย 1 นิ้ว 2 รูป (2) สำเนาบัตรประจำตัวประชาชนและบัตรจริง (3) สำเนาทะเบียนบ้าน (4) ค่าธรรมเนียม หากยังไม่บรรลุนิติภาวะต้องใช้สำเนาสูติบัตรด้วย.

เป็นเอกสารแผ่นเดียว มีข้อความในเอกสารเช่นเดิม ส่วนของประเทศลาวเป็นเอกสารแผ่นเดียว

(3) จุดผ่านแดน

ในประเทศพม่าใช้กับจุดผ่านแดนถาวร 3 แห่ง ส่วนประเทศกัมพูชาใช้ทั้งจุดผ่านแดนถาวรและจุดผ่อนปรนรวมทั้งหมด 18 แห่ง ในขณะที่ประเทศลาวใช้กับจุดผ่านแดนถาวร 13 แห่ง

(4) อายุของหนังสือผ่านแดน

ทางด้านของประเทศพม่าและประเทศลาวกำหนดให้หนังสือผ่านแดนมีอายุใช้ได้ไม่เกิน 2 ปีนับจากวันออกหนังสือ และสามารถต่ออายุได้ครั้งละไม่เกิน 2 ปี

ส่วนทางประเทศลาวกำหนดให้หนังสือผ่านแดนมีอายุใช้ได้ไม่เกิน 1 ปีนับจากวันออกหนังสือ และสามารถต่ออายุได้ครั้งละ 1 ปี

(5) ระยะเวลาการพำนัก

ประเทศพม่าได้กำหนดระยะเวลาพำนักในกรณีที่ถือหนังสือผ่านแดนไว้ไม่เกิน 2 สัปดาห์ และถ้าเป็นหนังสือผ่านแดนชั่วคราวก็พำนักได้ไม่เกิน 1 สัปดาห์

ส่วนประเทศลาวก็ได้กำหนดระยะเวลาพำนักในกรณีที่ถือหนังสือผ่านแดนและหนังสือผ่านแดนชั่วคราวไว้ครั้งละไม่เกิน 3 วัน 2 คืน

สำหรับประเทศกัมพูชาก็กำหนดระยะเวลาพำนักในกรณีที่ถือหนังสือผ่านแดนไว้ 7 วันต่อครั้ง แต่ทั้งนี้ต้องไม่เกิน 15 วัน

(6) ค่าใช้จ่ายในการขอให้ออกหนังสือผ่านแดน

กระทรวงมหาดไทยได้ออกประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องการออกหรือการต่ออายุหนังสือผ่านแดน โดยกำหนดค่าใช้จ่ายในการขอให้ออกหรือต่อหนังสือผ่านแดน ดังนี้

- ค่าใช้จ่ายในการขอให้ออกหนังสือผ่านแดน ครั้งละ 200 บาท
- ค่าใช้จ่ายในการขอต่ออายุหนังสือผ่านแดน ครั้งละ 200 บาท
- ค่าใช้จ่ายในการขอให้ออกหนังสือผ่านแดนชั่วคราว ครั้งละ 30 บาท

(2.5) การชำระค่าสินค้าหรือบริการในการค้าชายแดน

ในทางปฏิบัติ การชำระค่าสินค้าหรือบริการในการค้าชายแดนสามารถแบ่งการชำระได้เป็น 2 วิธี คือ (1) การชำระค่าสินค้าหรือบริการผ่านระบบธนาคารพาณิชย์ และ (2) การชำระค่าสินค้าหรือบริการไม่ผ่านระบบธนาคารพาณิชย์ กล่าวคือ³¹

(2.5.1) การชำระค่าสินค้าหรือบริการผ่านระบบธนาคารพาณิชย์ เป็นวิธีการชำระที่ยังไม่ได้รับความนิยมในการทำธุรกรรมการค้าชายแดน เนื่องจากความไม่สะดวกในการใช้

³¹จิตติมา คุปตานนท์, อ้างแล้ว, หน้า 20.

บริการจากธนาคารพาณิชย์ รวมทั้งมีต้นทุนค่าใช้จ่ายสูงกว่าการชำระค่าสินค้าหรือบริการที่ไม่ผ่านระบบธนาคาร

การชำระค่าสินค้าหรือบริการโดยผ่านระบบธนาคารพาณิชย์โดยส่วนใหญ่เป็นการชำระค่าสินค้าของคู่ค้าที่เป็นหน่วยงานของรัฐบาล เช่น การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ปตท.) ชำระค่านำเข้าก๊าซธรรมชาติกับหน่วยงานของรัฐบาลพม่า หรือการชำระค่าสินค้าสัมปทานกับรัฐบาลลาว รวมทั้งการชำระค่าสินค้าที่มีมูลค่าสูงระหว่างคู่ค้าภาคเอกชน เป็นต้น

การชำระค่าสินค้าหรือบริการผ่านระบบธนาคารพาณิชย์มี 3 วิธีสำคัญๆ คือ

- **Letter of Credit (L/C)** เป็นธุรกรรมการค้าที่มีหลักประกันว่า ภายหลังที่มีการส่งออกสินค้าตามคำสั่งซื้อของคู่ค้าในต่างประเทศ ผู้ขายสินค้าจะได้รับเงินค่าสินค้าจากธนาคารพาณิชย์ในประเทศ

ในทางปฏิบัติ ผู้นำเข้าสินค้าจะติดต่อธนาคารพาณิชย์ในประเทศตนเองเพื่อขอเปิด L/C มายังธนาคารพาณิชย์ในประเทศผู้ส่งออกเพื่อเป็นหลักประกันการชำระเงินตามเอกสารหลักฐานการส่งออก

- **บัญชีเงินบาทของผู้มีถิ่นที่อยู่นอกประเทศ (Nonresident Baht Account: NRBA)**

ในปัจจุบัน ผู้ที่มีภูมิลำเนาในต่างประเทศสามารถเปิดบัญชีเงินบาทกับธนาคารพาณิชย์ไทยซึ่งเรียกว่า “บัญชีเงินบาทของผู้มีถิ่นที่อยู่นอกประเทศ” เพื่อใช้สำหรับชำระหรือรับชำระเงินจากธุรกรรมเงินบาทต่าง ๆ กับคนไทยได้ เช่น การชำระหรือรับชำระค่าสินค้า กล่าวคือในกรณีที่ประเทศไทยนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศ พ่อค้าไทยจะชำระค่าสินค้านำเข้าโดยการฝากเงินบาทเข้าบัญชี NRBA ของคู่ค้าที่เปิดไว้กับธนาคารพาณิชย์ไทย ตรงกันข้ามหากพ่อค้าไทยส่งออกสินค้า พ่อค้าไทยจะได้รับชำระค่าสินค้าโดยคู่ค้าต่างประเทศอาจเช็คให้ผู้ส่งออกไทยหรือสั่งธนาคารพาณิชย์ไทยโอนเงินจากบัญชี NRBA เข้าบัญชีของผู้ส่งออกไทย เป็นต้น

- **บัญชีเงินบาท (ทั่วไป)**

ในทางปฏิบัติ ผู้มีถิ่นที่อยู่นอกประเทศสามารถเปิดบัญชีเงินบาทกับธนาคารพาณิชย์ไทยและใช้บัญชีดังกล่าวสำหรับการชำระหรือรับชำระธุรกรรมเงินบาทต่าง ๆ กับคนไทย เช่นเดียวกับบัญชีเงินบาทของผู้มีถิ่นที่อยู่นอกประเทศ

อย่างไรก็ตาม ในกรณีของ “บัญชีเงินบาทของผู้มีถิ่นที่อยู่นอกประเทศ” กับ “บัญชีเงินบาททั่วไป” ก็มีลักษณะแตกต่างที่สำคัญคือ เรื่องเงื่อนไขการฝาก-ถอน กล่าวคือ การนำเงินเข้าฝากในบัญชี NRBA ผู้นำเข้าต้องพิสูจน์เอกสารหลักฐานแสดงแหล่งที่มาของเงิน แต่การถอนสามารถทำได้โดยเสรี

ในขณะที่บัญชีเงินบาททั่วไปไม่มีเงื่อนไขในการฝากเงิน ส่วนการถอนเงินบาทนั้น หากเป็นการถอนเงินเพื่อใช้ภายในประเทศไม่มีข้อจำกัดในการถอน แต่ถ้าถอนเงินเพื่อแลกเป็นเงินตราต่างประเทศต้องแสดงหลักฐานตามที่เจ้าพนักงานกำหนด

(2.5.2) การชำระค่าสินค้าหรือบริการไม่ผ่านระบบธนาคารพาณิชย์ เป็นวิธีที่ได้รับ ความนิยมมากสำหรับการค้าชายแดน ซึ่งในทางปฏิบัติมี 3 วิธีที่สำคัญ ได้แก่

- การชำระด้วยเงินสด ซึ่งมีทั้งเงินสดสกุลบาท สกุลของคู่ค้า หรือสกุลดอลลาร์สหรัฐ และจากผลสำรวจของสำนักงานภาคธนาคารแห่งประเทศไทยพบว่าพ่อค้าชายแดนจะ ชำระหรือรับชำระเงินสดสกุลใดขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย แต่ปัจจัยที่สำคัญคือ เรื่องเสถียรภาพของ ค่าเงิน³² และอำนาจต่อรองทางการค้า

ในปัจจุบันการชำระเงินด้วยเงินสดมีข้อกำหนดเรื่องการนำเงินบาทออกนอก ประเทศไทย โดยพระราชบัญญัติควบคุมการแลกเปลี่ยนเงิน พ.ศ.2485ได้กำหนดเรื่องการนำ เงินบาทออกนอกประเทศไทยไปประเทศเพื่อนบ้านที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศไทย ซึ่งได้แก่ ประเทศมาเลเซีย ประเทศพม่า ประเทศลาว ประเทศกัมพูชา รวมทั้งประเทศเวียดนามได้ครั้งละ ไม่เกิน 5 แสนบาท และถ้าเป็นประเทศอื่น เช่น ประเทศจีน ก็สามารถนำเงินบาทออกได้ครั้งละ ไม่เกิน 5 หมื่นบาท

และถ้าต้องการชำระเงินค่าสินค้าชายแดนด้วยเงินสดสกุลบาทเกินวงเงินที่กำหนด ข้างต้น ก็จะต้องขออนุญาตจากเจ้าพนักงานควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินต่อไป

- การชำระเงินผ่านตลาดแลกเปลี่ยนเงินนอกระบบ หรือ โฟยก๊วน

เป็นวิธีที่นิยมมากสำหรับการค้าชายแดน ทั้งนี้เนื่องจากการชำระเงินผ่านระบบธนาคาร ยังมีปัญหาเรื่องความไม่เพียงพอต่อการให้บริการ รวมทั้งปัญหาด้านกฎระเบียบข้อปฏิบัติที่ไม่ คล่องตัวในการใช้บริการผ่านระบบธนาคารพาณิชย์ของประเทศคู่ค้า ทำให้มีกลุ่มบุคคลซึ่ง ส่วนใหญ่ทำธุรกิจการค้าชายแดนมานาน และเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจหรือการยอมรับภายใน กลุ่มพ่อค้าทำหน้าที่เสมือนเป็นนายธนาคาร โดยรับแลกเปลี่ยนเงิน รับฝาก รับถอน และรับโอน เงินตามคำสั่งของลูกค้า รวมทั้งเป็นตัวกลางในการจับคู่การชำระเงินทางการค้าระหว่างผู้นำเข้า และส่งออก ดังนี้

³²เสถียรภาพของค่าเงินสามารถพิจารณาจากการเคลื่อนไหวของอัตราแลกเปลี่ยนเงินสกุลประเทศ คู่ค้าเทียบกับเงินดอลลาร์สหรัฐ

ในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมาพบว่า ค่าเงินแต่ละสกุลค่อนข้างมีเสถียรภาพ โดยเงินสกุลหยวน กีบ และ เรียลเคลื่อนไหวในช่วงแคบ ๆ

ส่วนเงินจัตหรือจัต แม้ว่ามีอัตราแลกเปลี่ยน 2 อัตราที่แตกต่างกันคือ อัตราแลกเปลี่ยนทางการ และอัตราตลาด แต่อัตราแลกเปลี่ยนแต่ละตลาดเคลื่อนไหวช่วงแคบ ๆ (ในทางปฏิบัติ มีอัตราแลกเปลี่ยน ค่าเงินจัตอีกหนึ่งอัตรา ซึ่งกำหนดโดยธนาคารพาณิชย์ของรัฐสองแห่ง คือ The Myanmar Foreign Trade Bank (MFTB) และ The Myanmar Investment and Commercial Bank (MICB) โดยธนาคารพาณิชย์อื่น ๆ ที่ดำเนินการอยู่ในประเทศพม่าก็มีการใช้อัตราแลกเปลี่ยนกลางนี้)

ในขณะที่ค่าเงินสกุลริงกิตอยู่ที่ 3.8 ริงกิตต่อดอลลาร์สหรัฐ (เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2548 ประเทศ มาเลเซียเปลี่ยนมาใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนแบบผูกกับตะกัวเงินแทน).

(1) การรับแลกเปลี่ยนเงิน โอนเงินในรูปสกุลบาท สกุลของคู่ค้า หรือสกุลดอลลาร์สหรัฐ

โดยพ่อค้าทางการเงินจะอยู่บริเวณจุดการค้าชายแดนทั้งฝั่งไทยและประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อให้บริการพ่อค้าชายแดนในการรับแลกเปลี่ยนเงินหรือโอนเงิน พ่อค้าทางการเงินจะเป็นผู้กำหนดอัตราแลกเปลี่ยนเงินสกุลคู่ค้าเทียบกับสกุลบาท ซึ่งเป็นอัตราที่ค่อนข้างดีเมื่อเทียบกับอัตราแลกเปลี่ยนที่กำหนดโดยธนาคารพาณิชย์ในทางปฏิบัติ ทั้งนี้เนื่องจากประเทศเพื่อนบ้านบางแห่งยังมีข้อจำกัดเรื่องการถือครองเงินตราต่างประเทศของประชาชน

หลังจากพ่อค้าของประเทศคู่ค้าเข้ามาขายสินค้าให้พ่อค้าไทยและได้รับชำระค่าสินค้าเป็นสกุลบาท หากไม่ต้องการนำเงินบาทกลับประเทศของตนเนื่องจากมีข้อจำกัดเรื่องการถือครองเงินตราต่างประเทศ ก็จะนำเงินสกุลบาทมาแลกเปลี่ยนเป็นสกุลท้องถิ่นของตน โดยอาจรับเป็นเงินสดทันที หรือไปรับเงินสกุลท้องถิ่นจากพ่อค้าทางการเงินในประเทศตน โดยพ่อค้าทางการเงินไทยจะให้หลักฐานหรือเอกสารเพื่อไปรับเงินกับพ่อค้าทางการเงินในประเทศคู่ค้าต่อไป เป็นต้น

(2) การทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการชำระเงินหรือรับชำระเงินค่าสินค้า

ในบางกรณีพ่อค้าชายแดนไม่ได้เดินทางมาซื้อหรือขายสินค้าโดยตรงด้วยตนเอง แต่ใช้วิธีการรับหรือส่งสินค้าผ่านระบบบริการต่างๆ เช่น โทรศัพท์ โทรสาร และใช้บริการรับหรือชำระค่าสินค้าผ่านพ่อค้าทางการเงินในประเทศของตนเอง กรณีนี้จึงไม่มีการโอนเงินระหว่างประเทศของคู่ค้า³³

• การหักบัญชีระหว่างกลุ่มพ่อค้าหรือบริษัทในเครือ

การชำระเงินโดยวิธีนี้จะคล้ายกับวิธีการชำระเงินผ่านตลาดแลกเปลี่ยนเงินนอกระบบ คือ เป็นการชำระเงินโดยการหักบัญชีในกลุ่มพ่อค้าชายแดนระหว่างประเทศกันเองโดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าทางการเงิน ส่วนใหญ่เป็นการชำระเงินในกลุ่มบริษัทที่มีความสัมพันธ์กัน ทั้งนี้เพื่อเลี่ยงปัญหาค่าธรรมเนียม หรือความไม่สะดวกในการโอนเงินผ่านระบบธนาคารพาณิชย์นั่นเอง³⁴

³³ในทางปฏิบัติพ่อค้านำเข้าของไทยจะชำระค่าสินค้าเป็นเงินสกุลบาทให้พ่อค้าทางการเงินฝั่งไทย หลังจากนั้นพ่อค้าทางการเงินฝั่งไทยจะติดต่อกับเครือข่ายในประเทศคู่ค้าเพื่อโอนเงินให้กับผู้ส่งออกในประเทศคู่ค้า ส่วนพ่อค้าทางการเงินฝั่งไทยและประเทศคู่ค้าก็จะหักกลบลบหนี้และโอนเงินชำระส่วนต่างระหว่างกันต่อไป.

³⁴ในทางปฏิบัติ ผู้นำเข้าหรือผู้ส่งออกจะได้รับชำระเงินค่าสินค้าเป็นสกุลเงินท้องถิ่นจากพ่อค้าภายในกลุ่ม เช่น เมื่อผู้นำเข้าไทยนำเข้าสินค้าจากประเทศคู่ค้าก็จะโอนเงินสกุลบาทให้ผู้ส่งออกไทยแทนที่จะโอนเงินชำระให้ประเทศคู่ค้าในต่างประเทศ ขณะที่ผู้ส่งออกไทยภายหลังส่งออกสินค้าให้กับคู่ค้าแล้วจะได้รับชำระค่าสินค้าจากพ่อค้านำเข้าไทย การโอนเงินระหว่างประเทศจะเกิดขึ้นเฉพาะส่วนต่างสุทธิระหว่างมูลค่าสินค้านำเข้าและส่งออกซึ่งมีจำนวนไม่สูงนัก.

จากข้อเท็จจริงจะเห็นได้ว่า การค้าขายแตนนั้นมีปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้องอยู่หลายประการ ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นผู้ประกอบการค้า สินค้าที่ทำการค้าขาย ช่องทางการค้า กฎหมายและระเบียบเกี่ยวกับการผ่านเข้า-ออกของสินค้าตามช่องทางการค้า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการค้า รวมไปถึงการชำระค่าสินค้า ซึ่งข้อเท็จจริงดังกล่าวจะเป็นพื้นฐานในการช่วยสะท้อนด้านการค้าขายแตนของจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยเฉพาะในด้านศักยภาพและอุปสรรคการค้าขายแตนของจังหวัดแม่ฮ่องสอนซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวในส่วนต่อไป

บทที่ 2

ศักยภาพและอุปสรรคการค้าชายแดนของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

(1) ลักษณะทั่วไปของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

“แม่ฮ่องสอน” นอกจากจะเป็นจังหวัดหนึ่งของภูมิภาคเหนือแล้ว ยังเป็นหนึ่งในจังหวัดของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน หรือที่เรียกว่า “กลุ่มล้านนา”³⁵ ด้วย

เมื่อย้อนกลับไปดู “แม่ฮ่องสอน” ปรากฏว่าเมื่อประมาณ 170 ปีที่ผ่านมาได้มีชาวไต (ไทยใหญ่) จากรัฐฉาน ประเทศพม่าอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นหย่อมๆ ต่อมาได้ร่วมกันจัดตั้งเป็นหมู่บ้าน มีหัวหน้าหมู่บ้านปกครองดูแล เรียกว่า ก้าง (ผู้ใหญ่บ้าน)

ต่อมาเมื่อพ.ศ.2417 ได้รับการยกขึ้นเป็นเมืองแม่ฮ่องสอน มีฐานะเป็นเมืองหน้าด่าน มีพญาสิงหนาทราชาเป็นพ่อเมืองคนแรก โดยชาวบ้านเรียกว่า “เจ้าฟ้า” มีขุนยวมและเมืองปายเป็นเมืองรอง

ต่อมาได้มีการแบ่งแยกการปกครองออกเป็นส่วนๆ ไม่รวมกัน ซึ่งมีอยู่สี่ส่วนเรียกว่า เมืองปาย เมืองแม่ฮ่องสอน เมืองขุนยวม และเมืองยวม โดยขึ้นตรงต่อเจ้านครเชียงใหม่

ประมาณปี พ.ศ.2440 ได้แยกท้องที่การปกครองออกเป็นสี่แขวง ตามชื่อเมืองทั้งสี่ดังกล่าว รวมเรียกว่าบริเวณเชียงใหม่ตะวันตก มีแขวงเมืองยวมเป็นที่ตั้งบริเวณ

ต่อมาในปี พ.ศ.2447 ได้ย้ายที่ทำการบริเวณมาตั้งที่แขวงเมืองแม่ฮ่องสอน เปลี่ยนชื่อเป็น “บริเวณพายัพเหนือ” ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อบริเวณว่าเมือง เปลี่ยนชื่อแขวงเป็นอำเภอและเปลี่ยนชื่อเมืองเป็นจังหวัด

ในปี พ.ศ.2476 ได้รับการยกฐานะเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอน แบ่งการปกครองออกเป็นสี่อำเภอคือ อำเภอเมือง อำเภอปาย อำเภอขุนยวม และอำเภอแม่สะเรียงมีพระยาสุรราช (เปลื้อง) เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดคนแรก³⁶

³⁵ “กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน” หรือ “กลุ่มล้านนา” ประกอบด้วยจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำปาง จังหวัดลำพูน จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงราย จังหวัดแพร่ จังหวัดพะเยา และจังหวัดน่าน.

³⁶ ข้อมูลจังหวัดแม่ฮ่องสอน, [Online]. Available: URL: <http://www.tv5.co.th/service/mod/heritage/nation/oldcity/maehongson1.html>.

เมื่อพิจารณาสภาพภูมิประเทศของ“แม่ฮ่องสอน”แล้ว จะเห็นได้ว่า“แม่ฮ่องสอน”เป็นจังหวัดชายแดนทางด้านตะวันตกเหนือสุดของประเทศไทย โดยมีอาณาเขตด้านทิศตะวันตก³⁷ และทิศเหนือ³⁸ ติดกับประเทศพม่า ทิศตะวันออกติดกับจังหวัดเชียงใหม่ และทิศใต้ติดจังหวัดตาก ด้วยเหตุนี้ ทุกอำเภอของ“แม่ฮ่องสอน”จึงมีพรมแดนติดกับประเทศพม่า³⁹

“แม่ฮ่องสอน” มีพื้นที่ทั้งหมด 12,681,259 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 7,925,812.5 ไร่ ซึ่งใหญ่เป็นอันดับ 3 ของภาคเหนือ และอันดับ 7 ของประเทศ⁴⁰ พื้นที่ส่วนใหญ่ร้อยละ 90

เป็นทิวเขาน้อยใหญ่และป่าไม้ แต่ส่วนใหญ่จะเป็นเทือกเขาสูงชัน บางแห่งมีความสูงกว่าระดับน้ำทะเลถึงประมาณ 2,000 เมตร ที่เหลือเป็นที่ราบลุ่มตามลำน้ำและหุบเขาดังนั้น พื้นที่ที่สามารถทำการเกษตรจึงมีเพียง 249,025 ไร่ และพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว ถั่วเหลือง กระเทียม ถั่วลิสง งาม และกะหล่ำปลี

สำหรับประชากรของ“แม่ฮ่องสอน”⁴¹ นั้นประกอบไปด้วย 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ (1) กลุ่มชนที่อยู่ในพื้นราบซึ่งประกอบด้วยชาวไต(ไทยใหญ่) ชาวไทยจากจังหวัดอื่น และชาวเขาบางส่วน และ(2) กลุ่มชนชาวไทยภูเขาที่อาศัยอยู่ตามภูเขา ซึ่งประกอบด้วยกะเหรี่ยง ม้ง ลัวะ มูเซอ และลีซอ⁴²

³⁷ ติดกับรัฐฉาน รัฐคะยา รัฐกระเหรี่ยง(รัฐกอกูเล)ของประเทศพม่า โดยมีเทือกเขาถนนธงชัยตะวันตกและแม่น้ำสาละวินเป็นแนวแบ่งเขตแดน.

³⁸ ติดกับรัฐฉาน ประเทศพม่า โดยมีทิวเขาแดนลาวเป็นแนวแบ่งเขตแดน.

³⁹ กล่าวคือ (1) อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอนติดกับรัฐฉานและรัฐคะยา ประเทศพม่า (2) อำเภอนายและอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอนติดกับรัฐฉาน ประเทศพม่า (3) อำเภอขุนยวมและอำเภอแม่ออน จังหวัดแม่ฮ่องสอนติดกับรัฐคะยา ประเทศพม่า และ(4) อำเภอแม่สะเรียงและอำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอนติดกับรัฐกระเหรี่ยง ประเทศพม่า.

⁴⁰ ข้อมูลจังหวัดแม่ฮ่องสอน,[Online].Available:URL:http://old.moc.go.th/opscenter/ms/datapv.html และสำนักงานตรวจคนเข้าเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน(ตม.).[Online].Available:URL:http://www.Maehongsonimmigration.com/maehongson.html.

⁴¹ ข้อมูลจังหวัดแม่ฮ่องสอน,[Online].Available:URL:http://old.moc.go.th/opscenter/ms/datapv.html ระบุว่าเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ.2548 ชาวแม่ฮ่องสอนมีจำนวนประชากรทั้งหมดจำนวน 252,164 คน.

⁴² ข้อมูลจังหวัดแม่ฮ่องสอน,[Online].Available:URL:http://www.tv5.co.th/service/mod/heritage/nation/oldcity/maehongson1.html.

(2) การค้าขายแดนของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

(2.1) ลักษณะทั่วไปของการค้าขายแดนของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ในอดีตนั้น ชาวแม่ฮ่องสอนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมในลักษณะพออยู่พอกิน ผลผลิตที่เหลือก็จะนำมาค้าขายแลกเปลี่ยนกันทั้งผลผลิตการเกษตรและสินค้าบริโภคที่จำเป็นอื่นๆ

สำหรับสินค้าที่นำมาขายนั้น พ่อค้าจะนำมาจากจังหวัดเชียงใหม่และประเทศพม่า ซึ่งได้แก่ เกลือ น้ำมันก๊าด ผ้าตัดเสื่อกางเกง เครื่องกระป๋อง ยาสูบ บุหรี่ เป็นต้น และในการขนส่งสินค้าก็จะใช้ คนหาบ⁴³ ม้าต่าง⁴⁴ วัวต่าง⁴⁵ ช้างและเกวียนเป็นพาหนะบรรทุกขนส่งสินค้า โดยต้องเดินเท้าไปตามภูมิประเทศ ส่วนหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ลำน้ำก็จะใช้เรือและแพเป็นพาหนะ⁴⁶

⁴³ ในสมัยก่อนถือเป็นอาชีพอย่างหนึ่ง โดยคนหาบหนึ่งคนสามารถหาบของได้ถึง 20-25 กิโลกรัม ส่วนค่าจ้างนั้นขึ้นอยู่กับน้ำหนักสินค้าและระยะทาง เมื่อประมาณปีพ.ศ.2497ค่าจ้างหาบของจากจังหวัดเชียงใหม่ถึงอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอนตกกิโลกรัมละ 2.50 บาท.

⁴⁴ ปัจจุบันการใช้ม้าต่างยังมีให้เห็นตามหมู่บ้านชาวเขาเผ่ามูเซอ ลีซอ การใช้ม้าต่างนี้ ชาวจีนเป็นผู้นำมาเผยแพร่ ปกติม้าต่างสามารถบรรทุกสินค้าได้ 25 - 30 กิโลกรัม หากเดินทางระยะไกลๆจะแบ่งการเดินทางเป็นสองช่วงต่อวัน เริ่มออกเดินทางตอนเช้าประมาณหกโมงเช้าจนถึงสี่โมงเช้า พอแดดร้อนก็จะหยุดพัก และเริ่มเดินทางอีกครั้งประมาณสามโมงเย็นจนถึงหกโมงเย็นจึงหยุดพักนอน ม้าต่างเดินทางได้เร็วกว่าวัวต่าง แต่บรรทุกน้ำหนักได้น้อยกว่า ปกติผู้ติดตามม้าต่างจะต้องมีอย่างน้อยสองคน คนติดตามหนึ่งคนรับผิดชอบม้าไม่เก็นสัตว์.

⁴⁵ การรวานวัวต่างมักเดินทางด้วยกันหลายคณะ แต่ละคณะมีวัวต่าง 20 - 50 ตัว วันหนึ่งเดินทางได้ไม่เกิน 5 ชั่วโมง ส่วนมากจะออกเดินทางประมาณตีห้า พอตกประมาณสี่โมงเช้า แดดเริ่มร้อนก็ต้องหยุดพักเพื่อปล่อยให้วัวไปกินน้ำกินหญ้า ตอนเย็นต้องต้อนวัวมาผูกกับหลักล้อมรอบกองไฟเป็นกลุ่มๆ คนเลี้ยงวัวจะแบ่งกันรับผิดชอบนอนรอบนอกเพื่อป้องกันอันตรายจากเสือและสัตว์ร้าย คนเลี้ยงวัวต้องไปตัดไม้มาทำหลักผูกวัว ตัดไม้ไผ่มาจักสานเป็นเสื่อปูทับหมอนวัว ตัดต้นปอมาดลกเปลือกฝั้นเป็นเชือก การเดินทางไปกลับจากจังหวัดเชียงใหม่ใช้เวลาประมาณหนึ่งเดือนครึ่ง ในปีหนึ่งสามารถเดินทางไปขนส่งสินค้าได้อย่างมากไม่เกินสามครั้ง วัวตัวหนึ่งบรรทุกน้ำหนักได้ประมาณ 40 - 50 กิโลกรัม.

⁴⁶ ข้อมูลจังหวัดแม่ฮ่องสอน, [Online]. Available: URL: <http://www.tv5.co.th/service/mod/heritage/nation/oldcity/maehongson1.html>.

ตัวอย่าง : ภาพของจังหวัดแม่ฮ่องสอนในอดีต และภาพของการขนส่งสินค้าในอดีต
โดยการใช้คนหาม ม้าต่าง และวัวต่าง (ภาพจาก website:<http://www.tv5.co.th>)

ข้อสังเกตก็คือ การค้าขายแดนในอดีตไม่ได้มีแต่การค้ากับประเทศพม่าเท่านั้น แต่รวมไปถึงการค้าขายกับประเทศบังกลาเทศ ประเทศอินเดียและประเทศปากีสถานโดยใช้เส้นทางขนส่งผ่านประเทศพม่า ซึ่งยังคงปรากฏหลักฐานหลงเหลือในปัจจุบัน⁴⁷

⁴⁷ แหล่งประวัติศาสตร์ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน, [Online]. Available: URL: <http://www.tv5.co.th/service/mod/heritage/nation/oldcity/maehongson9.html>.

ตัวอย่าง : ภาพถ่ายย่านการค้าในสมัยอดีตของป๊อกกาด⁴⁸ และบ้านห้วยเตื่อ⁴⁹ ซึ่งชาวบ้านในจังหวัดแม่ฮ่องสอนใช้ทำการติดต่อค้าขายกับประเทศพม่า (ภาพจากwebsite: <http://www.tv5.co.th>)

ตัวอย่าง : ภาพถ่ายย่านการค้าในสมัยอดีตของป๊อกกองขวาง⁵⁰ ซึ่งชาวบ้านในจังหวัดแม่ฮ่องสอนใช้ทำการติดต่อค้าขายกับประเทศบังกลาเทศ (ภาพจาก website: <http://www.tv5.co.th>)

⁴⁸“ป๊อก” หมายถึง ห่อมหรือย่าน “กาด” คือ ตลาด ในอดีตป๊อกกาดเป็นย่านร้านค้า สินค้าส่วนใหญ่มาจากประเทศพม่า ย่านดังกล่าวนี้อยู่ในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน ปัจจุบันไม่เหลือร่องรอยให้เห็น เป็นความทรงจำที่เล่าขานสืบต่อกันมา.

⁴⁹“บ้านห้วยเตื่อ” เป็นหมู่บ้านเล็กๆ อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตัวเมืองแม่ฮ่องสอน ห่างจากตัวเมืองประมาณ 7 กิโลเมตร เป็นย่านการค้าในอดีตเพราะเป็นท่าเรือรับส่งสินค้าจากประเทศพม่าก่อนเข้าสู่ตัวเมืองแม่ฮ่องสอน สิ่งก่อสร้างที่ยังปรากฏอยู่คือ ศาลาท่าเรือห้วยเตื่อ อยู่ติดท้ายหมู่บ้านโป่งแดง เป็นสถานที่พักสำหรับผู้เดินทางทางเรือ โดยเฉพาะลูกจ้างล้อเรือ.

⁵⁰“ป๊อกกองขวาง” คือ บริเวณสองฟากถนนสายสั้นๆ ที่ตัดขวางเชื่อมต่อสายหลักของหมู่บ้านขุนยวม อำเภอขุนยวม ในอดีตเป็นร้านค้าของชาวอินเดีย มีศาลากลางบ้านใช้เป็นที่พักคนเดินทาง และพ่อค้านำสินค้าจากเมืองอื่นมาเร่ขายชั่วคราว ศาลาดังกล่าวสร้างเมื่อประมาณปี พ.ศ.2400 เป็นอาคารไม้ยกพื้นมุงสังกะสี เริงขายมีลายไม้ประดับ

นอกจากนั้นยังมี“สามแยกกาสา”ซึ่งอยู่ในตัวอำเภอแม่สะเรียง ในอดีตกลุ่มคนที่ประกอบอาชีพค้าขายจะมีแต่ชาวอินเดียและชาวปากีสถาน ซึ่งส่วนใหญ่อพยพมาจากประเทศพม่า เดิมบริเวณสามแยกดังกล่าวเป็นแหล่งกลางของร้านค้าชาวอินเดีย ปัจจุบันบริเวณนี้เป็นศูนย์กลางการค้าของอำเภอ ร้านค้าของชาวอินเดียลดลง มีร้านค้าชาวจีนและชาวไทยเพิ่มขึ้น.

จากการสอบถามผู้ประกอบการในพื้นที่ไม่ปรากฏว่า ในปัจจุบันมีชาวอินเดียและปากีสถานมาทำการค้าขายแดนเหมือนเช่นในอดีต แต่อย่างไรก็ตามมีผู้ประกอบการหลายคนเชื่อว่ายังมีสินค้าของชาวอินเดียหรือปากีสถานเข้ามาในจังหวัดแม่ฮ่องสอนอยู่โดยเฉพาะโค กระบือที่นำเข้ามาทางประเทศพม่าเพื่อส่งต่อมายังชายแดนของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

จากการที่อำเภอทุกอำเภอของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีพรมแดนติดกับประเทศพม่า ทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ตามแนวชายแดนของประเทศไทยและประเทศพม่ามีการติดต่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกันมาเป็นเวลานานแล้ว⁵¹ โดยเฉพาะการติดต่อเรื่องธุรกิจนำเข้าจากประเทศพม่า⁵² ความเติบโตของธุรกิจค้าไม้มีผลทำให้ชนชาติส่วนน้อยที่อาศัยตามแนวชายแดนของประเทศพม่าและทำธุรกิจค้าไม้ดังกล่าวสั่งซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคจากประเทศไทยเพิ่มขึ้น

แต่หลังจากที่ประเทศพม่าห้ามส่งออกไม้ ธุรกิจค้าไม้ตามแนวชายแดนของทั้งสองประเทศก็ซบเซาลง ภาวะการค้าขายแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศพม่าด้านจังหวัดแม่ฮ่องสอนลดลงอย่างต่อเนื่องเมื่อเทียบกับมูลค่าการค้าจากปี พ.ศ.2538 เป็นต้นมา

จนกระทั่งในปีพ.ศ.2542 ภาวะการค้าเริ่มปรับตัวดีขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาพื้นที่ชายแดนและประชาชนที่อยู่ตามแนวตะเข็บชายแดน จึงส่งผลให้การคมนาคมสะดวกขึ้น เป็นผลให้การส่งออกผ่านจังหวัดแม่ฮ่องสอนขยายตัวเพิ่มขึ้น จนกระทั่งในปีพ.ศ.2548มีการส่งออกสินค้าประเภทเครื่องอุปโภคบริโภคและเครื่องใช้ไฟฟ้ามากขึ้นจึงทำให้ได้ดุลการค้า⁵³

⁵¹วัชรินทร์ ชงศิริ, "การค้าชายแดนไทยกับอนุภาคแม่น้ำโขง", สถาบันเอเชียศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547, หน้า 20.

⁵²ในปีพ.ศ.2539 สินค้านำเข้าทั้งหมดจากประเทศพม่ามีมูลค่า 171.4 ล้านบาท เป็นไม้แปรรูป 170.4 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 99 ในปีพ.ศ.2540 มูลค่าสินค้านำเข้าจากประเทศพม่าทั้งหมด 91.6 ล้านบาท เป็นไม้ซุงและไม้แปรรูปมูลค่า 89.9 ล้านบาท หรือร้อยละ 92.

⁵³การค้าชายแดน จังหวัดแม่ฮ่องสอน, [Online]. Available: URL: <http://www.moc.go.th/opscenter/ms/msbusiness/msdata.html> และ <http://old.moc.go.th/opscenter/ms/msdata.html>.

ตาราง : สถิติการค้าชายแดนด้านจังหวัดแม่ฮ่องสอน ระหว่างปี พ.ศ.2540 – พ.ศ.

2548⁵⁴

มูลค่าสินค้าเข้า-ส่งออก ผ่านด่านศุลกากรแม่ฮ่องสอน และแม่สะเรียง

ประจำปี 2548

เดือน	ด่านศุลกากรแม่ฮ่องสอน			ด่านศุลกากรแม่สะเรียง			รวมทั้งสองด่าน		
	ส่งออก	นำเข้า	รวม	ส่งออก	นำเข้า	รวม	ส่งออก	นำเข้า	รวม
ตุลาคม 47	1,150,721.80	12,479,302.00	13,630,023.80	20,500,470.66	26,816,104.31	47,316,574.97	21,651,192.46	39,295,406.31	60,946,598.77
พฤศจิกายน 47	1,839,667.39	24,412,448.00	26,252,115.39	45,552,841.28	38,513,195.74	104,066,037.02	47,392,508.67	82,925,643.74	130,318,152.41
ธันวาคม 47	1,553,670.00	26,357,100.00	27,910,770.00	61,139,635.92	64,086,031.67	125,225,667.59	62,693,305.92	90,443,131.67	153,136,437.59
รวม	4,544,059.19	63,248,850.00	67,792,909.19	127,192,947.86	149,415,331.72	276,608,279.58	131,737,007.05	212,664,181.72	344,401,188.77
มกราคม	2,184,951.00	18,663,712.00	21,048,663.00	40,490,719.60	31,618,855.00	72,109,574.60	42,675,700.60	50,482,567.00	93,158,267.60
กุมภาพันธ์	3,445,553.57	14,806,880.00	18,252,233.57	35,481,691.00	23,472,179.00	58,953,870.00	36,927,244.57	38,278,659.00	77,205,903.57
มีนาคม	3,140,783.80	13,776,790.00	16,917,573.80	78,113,285.50	34,457,153.00	112,570,438.50	81,254,069.30	48,233,943.00	129,488,012.30
เมษายน	2,386,512.55	11,431,735.00	13,818,247.55	107,235,007.30	24,620,810.00	131,855,817.30	109,631,519.85	36,082,545.00	145,714,064.85
พฤษภาคม	3,727,053.42	12,522,347.00	16,249,400.42	153,085,021.00	31,179,540.00	184,264,561.00	156,812,104.42	43,701,887.00	200,513,991.42
มิถุนายน	2,966,387.00	7,657,178.00	10,623,565.00	129,123,470.87	25,813,390.00	154,936,860.87	132,089,857.87	33,470,558.00	165,560,415.87
กรกฎาคม	13,392,954.68	1,454,370.00	14,847,324.68	171,074,580.26	2,323,290.00	173,397,870.26	184,467,534.95	3,777,680.00	188,245,194.95
สิงหาคม	5,015,425.40	7,800,801.00	12,816,286.40	15,685,942.00	5,335,600.00	20,921,442.00	20,101,327.40	12,336,401.00	32,437,728.40
กันยายน	3,060,815.00	549,392.00	3,610,207.00	34,228,690.00	13,408,920.00	47,637,610.00	37,289,265.00	13,949,312.00	51,238,577.00
รวม 9 เดือน	39,320,356.43	88,064,005.00	127,374,361.43	753,918,267.53	192,229,727.00	956,147,994.53	803,238,623.95	280,283,732.00	1,083,522,355.95
รวมปีงบประมาณ 48	43,864,415.62	151,302,865.00	195,167,270.62	891,111,215.39	341,645,058.72	1,232,756,274.11	934,975,631.01	492,947,913.72	1,427,923,544.73
ตุลาคม	2,786,994.00	687,419.00	3,474,413.00	14,748,286.00	19,196,937.25	33,945,283.25	17,535,280.00	19,894,416.25	37,429,696.25
พฤศจิกายน	1,404,804.00	13,311,984.00	12,716,588.00	22,276,264.00	31,633,297.50	53,909,561.50	23,680,868.00	42,945,281.50	66,626,149.50
ธันวาคม	2,547,344.00	600,810.00	3,148,154.00	37,649,856.32	20,806,640.00	58,456,496.32	40,197,200.32	21,467,450.00	61,664,650.32
รวม ปี พ.ศ. 2548	46,839,298.43	100,604,218.00	146,723,516.43	838,992,673.85	263,866,661.75	1,102,459,335.60	884,651,972.28	364,530,879.75	1,249,182,852.03

ที่มา : ด่านศุลกากรแม่ฮ่องสอน, ด่านศุลกากรแม่สะเรียง

รวบรวมโดย สำนักงานพาณิชย์จังหวัดแม่ฮ่องสอน

⁵⁴เอกสารประกอบของสำนักงานพาณิชย์จังหวัดแม่ฮ่องสอน 7 กุมภาพันธ์ 2549 และสำนักงานพาณิชย์จังหวัดแม่ฮ่องสอน,[Online].Available:URL:http://www.moc.go.th/opscenter/ms/ms_main.html,
<http://www.moc.go.th/opscenter/ms/msbusiness/msdata.html>.

สำหรับเมืองที่สำคัญๆในประเทศพม่า⁵⁵ที่มีการติดต่อค้าขายตามแนวชายแดนด้านจังหวัดแม่ฮ่องสอนคือ (1) รัฐฉาน เป็นรัฐที่ใหญ่ที่สุดของประเทศพม่า มีเมืองตองยีเป็นเมืองหลวง ปัจจุบันมีเส้นทางคมนาคมเชื่อมจากบ้านห้วยผึ้ง ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอนผ่านเข้าประเทศพม่าโดยผ่านเมืองสำคัญหลายเมือง (2) รัฐคะยา เป็นรัฐที่ค่อนข้างเล็ก ประกอบด้วย 2 จังหวัด คือ จังหวัดลอยก่อ (Loi Kaw) และ จังหวัดบอร์เล็ก (Bawlake) (3) รัฐกระเหรี่ยง (รัฐกอกูเล) ประกอบด้วย 3 จังหวัดคือ ผาอัน (Hpa-an)ซึ่งเป็นเมืองหลวงของรัฐกระเหรี่ยง กอการเกก (Kawkarek) และเมียวดี (Myawady)

(2.2) สินค้าที่ค้าขายตามแนวชายแดนของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

สินค้า⁵⁶ที่มีการนำเข้าและส่งออกตามแนวชายแดนจังหวัดแม่ฮ่องสอนของประเทศไทยและประเทศพม่าที่สำคัญๆ มีดังนี้

สินค้านำเข้าที่สำคัญ⁵⁷ ได้แก่ สินค้าเกษตร เช่น พริกแห้ง เมล็ดงาคำ งามขาว ถั่วเขียว ผักมัน ถั่วหมา ถั่วลิสง เป็นต้น โค กระบือมีชีวิต และเปลือกไม้ก่อก เมื่อนำเข้ามาแล้วส่วนใหญ่จะส่งต่อไปยังจังหวัดอื่น เช่น จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน และกรุงเทพมหานคร เป็นต้น

จากการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล คณะผู้วิจัยสังเกตว่า สินค้าที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนนำเข้ามาจากประเทศพม่าส่วนใหญ่จะเป็นสินค้าเกษตรและปศุสัตว์ที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนสามารถผลิตได้ แต่ก็ไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนจึงต้องมีการนำเข้าสินค้าดังกล่าว

ในการนำเข้าสินค้าจากประเทศพม่ามายังจังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้น ผู้ประกอบการจะนำเข้าทางด่านศุลกากรแม่ฮ่องสอนและด่านศุลกากรแม่สะเรียง

ข้อสังเกตก็คือ ผู้นำเข้าสินค้าโดยส่วนใหญ่เป็นประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนที่ทำการติดต่อค้าขายกันมานานแล้ว สินค้าที่นำเข้าทางด่านศุลกากรแม่ฮ่องสอนจะนำมาจำหน่ายภายในจังหวัดส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งก็นำไปจำหน่ายยังจังหวัดใกล้เคียงโดยเฉพาะโค กระบือมีชีวิต

ส่วนสินค้าที่นำเข้าทางด่านศุลกากรแม่สะเรียงก็จะมีพ่อค้าไปติดต่อซื้อขายกับคู่ค้าตรงบริเวณแนวชายแดนพม่าโดยตรง และอีกส่วนหนึ่งผู้นำเข้าก็จะนำไปจำหน่ายยังจังหวัดใกล้เคียงต่อไป

⁵⁵วัชรินทร์ ยงศิริ, อ้างแล้ว, หน้า 20.

⁵⁶ส่วนสินค้า“บริการ”ที่มีการนำเข้าและส่งออกตามแนวชายแดนจังหวัดแม่ฮ่องสอนและประเทศพม่านั้น เนื่องจากไม่มีหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการเก็บข้อมูลด้านนี้โดยตรง ดังนั้น ทางคณะผู้วิจัยจึงไม่สามารถเสนอข้อมูลสินค้า“บริการ”ที่มีการนำเข้าและส่งออกตามแนวชายแดนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนและประเทศพม่าได้.

⁵⁷การค้าระหว่างไทยกับประเทศพม่าด้านจังหวัดแม่ฮ่องสอน, [Online]. Available: URL: <http://old.moc.go.th/opscenter/ms/msdata.html>

ตัวอย่าง : สินค้านำเข้าผ่านด่านศุลกากรแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปีพ.ศ.2548

สินค้านำเข้าผ่านด่านศุลกากรจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ปี 2548 (มกราคม - ธันวาคม)

ที่	รายการสินค้า	ด่านศุลกากรแม่ฮ่องสอน		ด่านศุลกากรแม่สะเรียง		รวม	
		ปริมาณ (ตัน)	มูลค่า (บาท)	ปริมาณ (ตัน)	มูลค่า (บาท)	ปริมาณ (ตัน)	มูลค่า (บาท)
1	โกโก้ดิบ	2,913.45	77,692,000.00	4,442.05	112,499,132.00	7,355.50	190,191,132.00
2	กระป๋องมีชีวิต	711.54	15,812,200.00	4,569.25	87,368,610.00	5,280.79	103,180,810.00
3	พริกแห้ง			2,232.18	49,604,000.00	2,232.18	49,604,000.00
4	เมล็ดกาแฟ			983.48	5,390,053.25	983.48	5,390,053.25
5	สินค้าเบ็ดเตล็ด	394.90	3,859,507.50			394.90	3,859,507.50
6	เปลือกไม้ก๊อก	510.62	3,108,550.50			510.62	3,108,550.50
7	เมล็ดกาแฟ			525.25	2,986,109.50	525.25	2,986,109.50
8	ถั่วขาว			283.09	2,547,738.00	283.09	2,547,738.00
9	ถั่วเขียวหัวมัน			127.34	1,018,776.00	127.34	1,018,776.00
10	ถั่วลิสง			83.25	999,000.00	83.25	999,000.00
11	เมล็ดเหียนข้าวเปลือก			26.73	401,025.00	26.73	401,025.00
12	ถั่วเขียว(ใช้ทำนํ้า อาหารสัตว์)			60.73	303,665.00	60.73	303,665.00
13	ทีวีสี (50 เครื่อง)			1.15	254,000.00	1.15	254,000.00
14	สินแร่ลึบ			3.00	243,849.00	3.00	243,849.00
15	ชิ้นไม้กฤษณา	4.80	191,960.00			4.80	191,960.00
16	ลูกวัว			4.08	122,400.00	4.08	122,400.00
17	ขมิ้น			8.10	72,900.00	8.10	72,900.00
18	ถั่วพุ่ม			6.15	55,404.00	6.15	55,404.00
รวม		4,535.31	100,664,218.00	13,355.83	263,866,661.75	17,891.14	364,530,879.75

สินค้าส่งออกที่สำคัญ⁵⁸ ได้แก่ น้ำมันพืช ผงชูรส ที่วีซี รองเท้าแตะฟองน้ำ ยางนอก รถยนต์ และเครื่องอุปโภคบริโภคเบ็ดเตล็ด

จากการสังเกตของคณะผู้วิจัยพบว่า สินค้าส่วนใหญ่ที่ผู้ประกอบการส่งออกไปยังประเทศพม่าเป็นสินค้าที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนไม่สามารถผลิตขึ้นเองได้ หรือผลิตได้แต่ไม่เพียงพอต่อความต้องการภายในจังหวัด และสินค้าส่วนใหญ่ที่ผู้ประกอบการจะนำมาจากจังหวัดใกล้เคียง เช่น จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดตาก เป็นต้น

ในการส่งสินค้าดังกล่าวไปยังประเทศพม่านั้น ผู้ประกอบการจะส่งสินค้าออกทางด่านศุลกากรแม่ฮ่องสอนและด่านศุลกากรแม่สะเรียง

ข้อสังเกตก็คือ การส่งออกสินค้าผ่านด่านศุลกากรแม่ฮ่องสอนและด่านศุลกากรแม่สะเรียงนั้น ผู้ประกอบการส่งออกมีทั้งประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนที่ทำการติดต่อกับชายกันมาเป็นเวลานานและบริษัทจากจังหวัดตากและกรุงเทพมหานคร

สินค้าที่ส่งออกจะนำไปจำหน่ายให้กับประชาชนชาวพม่าตามบริเวณชายแดนและหมู่บ้านใกล้เคียง และอีกส่วนหนึ่งก็ส่งจำหน่ายไปยังเมืองใหญ่ๆของประเทศพม่า กล่าวคือ ถ้าส่งสินค้าออกทางด่านศุลกากรแม่ฮ่องสอนก็จะสามารถส่งไปจำหน่ายยังเมืองตองยี(ดองยี) ซึ่งเป็นเมืองหลวงของรัฐฉานได้ แต่ถ้าส่งสินค้าออกทางด่านศุลกากรแม่สะเรียงก็สามารถส่งไปจำหน่ายเมืองลอยกอกของรัฐคะยา เป็นต้น

⁵⁸ การค้าระหว่างไทยกับประเทศพม่าด้านจังหวัดแม่ฮ่องสอน, [Online]. Available: URL: <http://old.moc.go.th/opscenter/ms/msdata.html>.

ตัวอย่าง : สินค้าส่งออกผ่านด่านศุลกากรแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปีพ.ศ.2548

สถิติการส่งออก ผ่านด่านศุลกากรจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ปี 2548 (มกราคม - ธันวาคม)

ร.ที่	รายการสินค้า	ด่านศุลกากรแม่ฮ่องสอน		ด่านศุลกากรแม่สะเรียง		รวม	
		ปริมาณ (ตัน)	มูลค่า (บาท)	ปริมาณ (ตัน)	มูลค่า (บาท)	ปริมาณ (ตัน)	มูลค่า (บาท)
1	ข้าวคั่ว	583.38	34,385,676.00	24,580.00	607,621,204.13	25,563.38	622,006,880.13
2	ผลสุก	15.22	1,019,060.00	1,975.70	91,216,837.00	1,990.92	92,235,897.00
3	พริก			391.17	53,417,019.00	391.17	53,417,019.00
4	รองเท้าแตะหนัง	53.03	4,506,200.00	513.51	30,267,474.00	566.54	34,775,674.00
5	เครื่องอุปโภค-บริโภค			262.81	15,936,637.00	262.81	15,936,637.00
6	พืชผล	333.97	8,853,489.00	21.63	1,277,942.00	355.60	10,131,431.00
7	แม่พิมพ์เหล็กสำหรับพิมพ์			179.06	7,494,090.00	179.06	7,494,090.00
8	ผ้าผืน	174.55	4,236,883.90	66.78	1,188,232.00	241.33	5,427,115.90
9	ข้าว			34.19	3,791,185.00	34.19	3,791,185.00
10	ผ้าอ้อม	190.47	3,123,517.00	20.06	540,347.00	210.53	3,663,864.00
11	เครื่องดื่ม			117.16	3,645,000.00	117.16	3,645,000.00
12	เครื่องสำอาง	28.80	1,935,400.00	16.46	835,650.00	45.26	2,771,050.00
13	เครื่องทำน้ำแข็ง			6.80	2,753,536.00	6.80	2,753,536.00
14	เหล็กกล้า			172.20	2,640,038.40	172.20	2,640,038.40
15	ครีมอาบน้ำ			66.33	2,256,000.00	66.33	2,256,000.00
16	ผลไม้	15.00	1,984,386.96			15.00	1,984,386.96
17	นม	35.52	1,917,060.00			35.52	1,917,060.00
18	เครื่องใช้ไฟฟ้า	26.52	1,466,645.57			26.52	1,466,645.57
19	ปูนซีเมนต์			41.38	1,395,126.00	41.38	1,395,126.00
20	ยางรถจักรยาน			23.80	1,385,000.00	23.80	1,385,000.00
21	สบู่	52.87	1,241,050.00			52.87	1,241,050.00
22	ผ้า			7.36	989,621.00	7.36	989,621.00
23	รองเท้าหนัง			30.08	966,920.00	30.08	966,920.00
24	เครื่องเล่น DVD			0.83	884,500.00	0.83	884,500.00
25	ยางรถยนต์			14.35	815,000.00	14.35	815,000.00
26	ยางรถยนต์			10.40	727,500.00	10.40	727,500.00
27	อุปกรณ์รับส่งวิทยุ			1.96	684,471.08	1.96	684,471.08
28	ผ้าขนหนู	9.34	639,000.00	1.12	27,300.00	10.46	666,300.00
29	เครื่องเล่นเสียง			7.00	640,000.00	7.00	640,000.00
30	กระดาษ			13.44	535,800.00	13.44	535,800.00
31	รองเท้าหนัง			15.03	495,990.00	15.03	495,990.00
32	สบู่	7.95	492,220.00			7.95	492,220.00
33	ยางรถจักรยาน 25"			3.40	473,800.00	3.40	473,800.00

สถิติการส่งออก ผ่านด่านศุลกากรจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ปี 2548 (มกราคม - ธันวาคม)

ที่	รายการสินค้า	ด้านศุลกากรแม่ฮ่องสอน		ด้านศุลกากรแม่สะเรียง		รวม	
		ปริมาณ (ตัน)	มูลค่า (บาท)	ปริมาณ (ตัน)	มูลค่า (บาท)	ปริมาณ (ตัน)	มูลค่า (บาท)
34	ธัญ			6.50	421,000.00	6.50	421,000.00
35	เครื่องดนตรี(เขมร/กำไล)			4.00	355,000.00	4.00	355,000.00
36	เครื่องดนตรี(ขลุ่ย)			8.64	330,900.00	8.64	330,900.00
37	เบาะรองนั่งเก้าอี้			4.50	330,000.00	4.50	330,000.00
38	อะไหล่รถจักรยานยนต์			2.48	318,940.00	2.48	318,940.00
39	ขนมปัง	3.98	254,700.00			3.98	254,700.00
40	ถาวรภัณฑ์			34.07	237,950.00	34.07	237,950.00
41	ยาสมุนไพร			7.89	225,400.00	7.89	225,400.00
42	เครื่องปั้นดินเผา			35.00	210,000.00	35.00	210,000.00
43	เครื่องปั้นดินเผา(ไห)			12.50	190,000.00	12.50	190,000.00
44	พืช			1.26	148,600.00	1.26	148,600.00
45	เครื่องปั้นดินเผา			5.20	140,000.00	5.20	140,000.00
46	ผ้าไหม			0.30	125,100.00	0.30	125,100.00
47	เครื่องปั้นดินเผา			1.00	125,000.00	1.00	125,000.00
48	เครื่องปั้นดินเผา			4.40	108,000.00	4.40	108,000.00
49	เครื่องปั้นดินเผา			0.93	83,600.00	0.93	83,600.00
50	อะไหล่รถจักรยานยนต์			0.84	68,045.00	0.84	68,045.00
51	อะไหล่รถจักรยานยนต์			0.14	50,800.00	0.14	50,800.00
52	เครื่องปั้นดินเผา			0.63	45,504.00	0.63	45,504.00
53	ถาวรภัณฑ์			1.32	45,000.00	1.32	45,000.00
54	เครื่องปั้นดินเผา			0.55	44,600.00	0.55	44,600.00
55	เครื่องปั้นดินเผา			0.60	43,200.00	0.60	43,200.00
56	เครื่องปั้นดินเผา			0.60	33,925.24	0.60	33,925.24
57	เครื่องปั้นดินเผา			0.03	9,900.00	0.03	9,900.00
	รวม	1,538.60	46,800,298.43	29,138.57	638,272,673.85	30,677.17	685,072,972.28

(2.3) ผู้ประกอบการค้าชายแดนของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

เนื่องจากจังหวัดแม่ฮ่องสอนต้องการควบคุมและดูแลบุคคลที่ประกอบการค้าชายแดน ดังนั้น ทางจังหวัดแม่ฮ่องสอนและศูนย์สั่งการชายแดนไทยกับประเทศเพื่อนบ้านด้านพม่าใน จังหวัดแม่ฮ่องสอน⁵⁹ จึงกำหนดหลักเกณฑ์โดยให้บุคคลที่จะทำการค้าชายแดนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนต้องขึ้นทะเบียนเป็นผู้ประกอบการค้าชายแดนกับจังหวัดแม่ฮ่องสอนแล้วเท่านั้น

⁵⁹ จังหวัดแม่ฮ่องสอนได้แต่งตั้งคณะกรรมการหรือคณะทำงานที่เกี่ยวกับการค้าชายแดนของจังหวัด ประกอบด้วยชุดทำงาน 2 ชุด คือ

โดยทางจังหวัดแม่ฮ่องสอนจะทำการแจ้งและติดบัญชีรายชื่อผู้ประกอบการค้าชายแดนที่ขึ้นทะเบียนไว้ ณ ช่องทางการค้าต่างๆในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ทั้งนี้เพื่อให้เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถตรวจสอบและอนุญาตในเรื่องเอกสารและขั้นตอนการส่งออกและนำเข้าสินค้าต่อไป

แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าเป็นการค้าชายแดนในปริมาณเล็กน้อยระหว่างคนที่อาศัยอยู่ตามแนวชายแดนด้านจังหวัดแม่ฮ่องสอนของประเทศไทยกับประเทศพม่า ทางเจ้าหน้าที่ก็จะอนุโลมให้ทำการค้าได้โดยไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ประกอบการที่ขึ้นทะเบียนกับจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ตัวอย่าง : ภาพถ่ายบัญชีรายชื่อผู้ประกอบการที่ได้รับอนุญาตทำการค้าชายแดนจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งติดอยู่ช่องทางการค้า บ้านห้วยผึ้ง ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ตัวอย่าง : ภาพถ่ายของประชาชนจากประเทศพม่าที่เดินทางเข้ามาเพื่อซื้อน้ำมันก๊าดไว้ใช้ในครัวเรือน

(1) คณะทำงานศูนย์สั่งการชายแดนไทย-พม่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

(2) คณะอนุกรรมการฝ่ายพาณิชย์และการค้าชายแดนของคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชน

โดยคณะทำงานทั้งสองชุด มีหน้าที่ติดตามเหตุการณ์และสถานการณ์ชายแดนไทย-พม่า เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจ ศึกษาวิเคราะห์ เพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาทั้งระยะสั้นและระยะยาวให้สอดคล้องกับนโยบายของส่วนกลางและจังหวัดเพื่อให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ.

(2.4) รูปแบบการค้าชายแดนของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล คณะผู้วิจัยพบว่า การค้าชายแดนของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีลักษณะที่แตกต่างจากจังหวัดอื่นๆ คือ ไม่ค่อยปรากฏการค้าชายแดน ณ ช่องทางการค้า ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการอยู่ห่างจากแหล่งชุมชน ดังนั้น ช่องทางการค้าจึงเป็นเพียงจุดที่เปิดให้มีการนำสินค้าผ่านเข้าและออกเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาข้อมูลเท็จจริงก็ทำให้สามารถสรุปในเบื้องต้นได้ว่าการค้าชายแดนของจังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้นมีทั้ง

(2.4.1) การค้าผ่านพิธีทางศุลกากร ซึ่งถือว่าเป็นการค้าที่ถูกต้องตามกฎหมาย โดยผู้นำเข้าและส่งออกสินค้าที่ขึ้นทะเบียนเป็นผู้ประกอบการค้าชายแดนกับจังหวัดแม่ฮ่องสอน จะนำเข้าและส่งออกสินค้าผ่านพิธีการศุลกากรและมีการเสียภาษีอย่างถูกต้อง

ตัวอย่าง : ภาพของผู้ประกอบการค้าชายแดนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนกำลังขนถ่ายสินค้าไปยังประเทศพม่าผ่านช่องทางการค้าบ้านห้วยผึ้ง ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

(2.4.2) การค้าไม่ผ่านพิธีทางศุลกากร จากข้อเท็จจริงพบว่ามีทั้งการลักลอบทำการค้าชายแดนตามแนวชายแดน โดยสินค้าที่ลักลอบทำการค้า เช่น โค กระบือ

นอกจากนั้นยังมีการค้าชายแดนในบริเวณจุดผ่อนปรนการค้า ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ทางการผ่อนปรนในเรื่องระเบียบพิธีการทางการค้าเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับประชาชนของทั้งสองประเทศให้สามารถซื้อขายสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งกรณีนี้ถือเป็นการค้าที่ถูกต้องตามกฎหมาย

ตัวอย่าง : ภาพถ่ายการจับกุมการลักลอบนำโค-กระบือเข้ามาในประเทศไทยโดยไม่ได้รับอนุญาต บริเวณห้วยปอ บ้านแม่สามแลบ อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 (ขอขอบคุณด้านกักสัตว์แม่ฮ่องสอน: เอื้อเฟื้อภาพถ่าย)

(2.4.3) การค้าแบบถ่ายลำหรือสินค้าถ่ายลำ

จากการสอบถามผู้ประกอบการค้าชายแดนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนพบว่ามีประเทศอื่นๆ เช่น ประเทศมาเลเซีย ประเทศสิงคโปร์ และประเทศญี่ปุ่นใช้จังหวัดแม่ฮ่องสอนของประเทศไทยเป็นทางผ่านในการส่งสินค้าไปยังประเทศพม่า ประเทศจีนตอนใต้ (มณฑลยูนนาน) โดยเฉพาะสินค้าประเภทน้ำมันปาล์มและจักรยานเก่าที่ใช้แล้ว

ตัวอย่าง : ตารางสินค้าถ่ายลำผ่านด่านศุลกากรแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอนปีพ.ศ. 2548

สินค้าถ่ายลำผ่านด่านศุลกากรแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปี 2548

เดือน	ชนิดสินค้า	จำนวน (ปี๊บ/ถัง)	น้ำหนัก (ก.ก.)	มูลค่า (บาท)
สิงหาคม	น้ำมันปาล์ม	63,614	1,776,030.00	43,607,206.47
กันยายน	น้ำมันปาล์ม	81,069	2,498,216.00	56,996,634.66
ตุลาคม	น้ำมันปาล์ม	54,542	2,150,411.80	49,798,686.92
พฤศจิกายน	น้ำมันปาล์ม	66,739	2,566,974.60	59,481,675.02
ธันวาคม	น้ำมันปาล์ม	42,859	2,623,430.80	56,777,708.53
	อะไหล่รถยนต์เก่าใช้แล้ว	855 ทับท้อ	27,000.00	615,177.65
รวม			11,642,063.20	267,277,089.25

(2.5) ช่องทางการค้าของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

โดยปกติแล้ว ผู้ประกอบการค้าชายแดนจะต้องทำการค้าโดยผ่านช่องทางการค้าที่ทางราชการกำหนดไว้ และในจังหวัดแม่ฮ่องสอนก็มีช่องทางการค้าที่ทางราชการกำหนดไว้ อยู่ 3 ประเภท กล่าวคือ

(2.5.1) ด่านศุลกากร⁶⁰ ซึ่งมีจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ ด่านศุลกากรแม่ฮ่องสอน⁶¹ และด่านศุลกากรแม่สะเรียง⁶²

⁶⁰ ฝ่ายส่งเสริมและพัฒนา สำนักงานการค้าต่างประเทศ เขต 1(เชียงใหม่), การค้าชายแดนในความดูแลรับผิดชอบของสำนักงานการค้าต่างประเทศ เขต 1(เชียงใหม่), 8 เมษายน 2548, หน้า 2 - 4.

⁶¹ รับผิดชอบพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอขุนยวม อำเภอปาย และอำเภอปางมะผ้า.

⁶² รับผิดชอบพื้นที่อำเภอแม่สะเรียง อำเภอสบเมย และอำเภอแม่ลาน้อย.

ตัวอย่าง : ภาพถ่ายด่านศุลกากรแม่ฮ่องสอน และด่านศุลกากรแม่สะเรียง

(2.5.2) จุดผ่อนปรนการค้า (Check Point for Border Trade)

ผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้เปิดจุดผ่อนปรนการค้าโดยความเห็นชอบของกระทรวงมหาดไทยขึ้น การเปิดจุดผ่อนปรนการค้ามีวัตถุประสงค์ทางด้านมนุษยธรรม การส่งเสริมความสัมพันธ์ในระดับท้องถิ่น ตลอดจนการค้าขายสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภค และการสัญจรไปมาของประชาชน

การกำหนดประเภทสินค้า ระยะเวลาเปิด และมาตรการควบคุมการเดินทางเข้าออกเป็นอำนาจของผู้ว่าราชการ⁶³

ตัวอย่าง : ภาพการเปิดจุดผ่อนปรนการค้า บ้านห้วยผึ้ง ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

(2.5.3) ทางอนุมัติเฉพาะคราวตามกฎหมายศุลกากร

เป็นช่องทางการค้าที่เปิดสำหรับนิติบุคคลกระทำการค้ากับประเทศเพื่อนบ้านที่มีเขตแดนทางบกติดต่อกันโดยไม่จำกัดมูลค่าทางการค้า โดยมีหน่วยงานของกรมศุลกากรที่มีหน้าที่รับผิดชอบในพื้นที่รับผิดชอบกำหนดช่องทางและเส้นทางขนส่งสินค้าไปยังที่ทำการ

⁶³ การเปิดจุดผ่อนปรนการค้านี้ไม่เป็นไปตามพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ.2522.

ศุลกากรเป็นการเฉพาะคราว นอกเหนือจากช่องทางและเส้นทางปกติที่กำหนดไว้โดยกฎกระทรวงการคลัง ณ จุดผ่านแดนถาวร

ในปัจจุบันนี้ จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีช่องทางการค้าทั้งที่เป็นจุดผ่อนปรนการค้าและทางอนุวัติตามกฎหมายศุลกากร ดังนี้

- จุดผ่อนปรนบ้านห้วยต้นนุ่น⁶⁴ หมู่ที่ 4 ตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน อยู่ในความรับผิดชอบของด่านศุลกากรแม่ฮ่องสอน⁶⁵

ตัวอย่าง : ภาพจุดผ่อนปรน บ้านห้วยต้นนุ่น ตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

- จุดผ่อนปรนบ้านห้วยผึ่ง⁶⁶ ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของด่านศุลกากรแม่ฮ่องสอน⁶⁷

สภาพภูมิประเทศสองข้างทางโดยส่วนใหญ่เป็นทิวเขาน้อยใหญ่สลับกัน สภาพถนนเป็นเส้นทางเดินรถสองช่องทางขนาดเล็ก ปัจจุบันมีการทำการค้าชายแดนฝ่ายเดียว โดยมีการเปิดตลาดนัดการค้าชายแดนอย่างเป็นทางการเมื่อช่วงกลางเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548

⁶⁴ ตามประกาศจังหวัดแม่ฮ่องสอน ลงวันที่ 30 ธันวาคม 2537 เปิดเมื่อวันที่ 8 มกราคม 2538 โดยเปิดทุกวันพุธ เวลา 06.00 – 18.00 น.

⁶⁵ ระยะทางไปจุดผ่อนปรนการค้า โดยเริ่มต้นจากอำเภอเมืองถึงอำเภอขุนยวม 65 กิโลเมตร จากอำเภอขุนยวมถึงบ้านห้วยต้นนุ่น 50 กิโลเมตร รวมระยะทางประมาณ 115 กิโลเมตร.

⁶⁶ ตามประกาศจังหวัดแม่ฮ่องสอน ลงวันที่ 1 กรกฎาคม 2539 เปิดเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2539 โดยเปิดทุกวัน ตั้งแต่เวลา 06.00 – 18.00 น.

⁶⁷ ระยะทางไปจุดผ่อนปรนการค้า โดยเริ่มต้นอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนถึงจุดผ่อนปรนบ้านห้วยผึ่งประมาณ 40 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมง.

ตัวอย่าง : ภาพจุดผ่อนปรนบ้านห้วยผึ้ง ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

- จุดผ่อนปรนทางอนุภูมิภาคบ้านเสาคิน ตำบลเสาคิน อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน อยู่ในความรับผิดชอบของด่านศุลกากรแม่สะเรียง เปิดเป็นด่านพรมแดนตามกฎหมายกระทรวงฉบับที่ 11 (พ.ศ.2539) ออกตามความในพระราชบัญญัติศุลกากร (ฉบับที่ 7) พ.ศ.2480⁶⁸

สภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาน้อยใหญ่สลับกันเป็นช่วงๆ สภาพถนนจากอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนถึงอำเภอแม่สะเรียงเป็นทางหลวงแผ่นดินซึ่งสามารถใช้การได้ดี ตั้งแต่แม่สะเรียงถึงด่านพรมแดนบ้านเสาคินเป็นเส้นทางดินลูกรังอัดแน่นสามารถใช้การได้เฉพาะฤดูแล้ง สภาพเส้นทางจะผ่านลำธารน้ำไหลเป็นช่วงๆ รถยนต์ที่สามารถเข้าถึงได้จะต้องเป็นรถยนต์ประเภทพิเศษหรือรถยนต์ที่ใช้พลังงานขับเคลื่อนพิเศษ 4 ล้อเท่านั้น *

ตัวอย่าง : ภาพจุดผ่อนปรนทางอนุภูมิภาคบ้านเสาคิน ตำบลเสาคิน อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน (ขอขอบคุณด่านกักสัตว์แม่ฮ่องสอน: เอื้อเฟื้อภาพถ่าย)

⁶⁸ระยะทางไปจุดผ่อนปรนทางอนุภูมิภาคบ้านเสาคิน โดยเริ่มต้นจากอำเภอเมืองถึงอำเภอแม่สะเรียง 165 กิโลเมตร จากแม่สะเรียงถึงบ้านเสาคิน 90 กิโลเมตร รวมระยะทาง 255 กิโลเมตร.

- ทางอนุมัติบ้านน้ำเพียงดิน⁶⁹ ตำบลผาม่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปัจจุบันจังหวัดยังมิได้มีการประกาศเปิดให้มีการทำการค้าเนื่องจากปัญหาการสู้รบกันระหว่างทหารพม่ากับกะเหรี่ยงคะยาบริเวณแนวชายแดนยังไม่ยุติ ทางอนุมัติแห่งนี้มีความรับผิดชอบของด้านศุลกากรแม่ฮ่องสอน⁷⁰

สภาพภูมิประเทศสองข้างทางโดยส่วนใหญ่เป็นทิวเขาน้อยใหญ่สลับกัน สภาพถนนเป็นเส้นทางเดินรถสองช่องทางการใช้การได้ดี มีเรือรับจ้างเพื่อการท่องเที่ยวไว้บริการ ปัจจุบันสามารถเดินทางโดยรถยนต์ได้

ตัวอย่าง : ภาพทางอนุมัติบ้านน้ำเพียงดิน ตำบลผาม่อง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน (ภาพถ่ายจากwebsite:www.oceansmile.com)

- ทางอนุมัติเฉพาะคราวบ้านแม่สามแลบ (สาละวิน) อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน อยู่ในความรับผิดชอบของด้านศุลกากรแม่สะเรียง⁷¹ เส้นทางเดินรถสองทางลาดยางตลอดทางจนถึงบริเวณตลาดการค้า รวมระยะทางทั้งสิ้นประมาณ 211 กิโลเมตร

ปัจจุบันมีการทำการค้าขายตามแนวชายแดนฝั่งไทยเป็นปกติ มีการซื้อขายชายแดนตามลำแม่น้ำสาละวิน โดยจะมีการแจ้งให้นายด่านทราบล่วงหน้าว่าจะมีการส่งออก-นำเข้าสินค้าในวันใด

⁶⁹ กฎกระทรวง ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2539) ออกตามความในพระราชบัญญัติศุลกากร (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2480.

⁷⁰ ระยะทางไปทางอนุมัติบ้านน้ำเพียงดินจากอำเภอเมืองถึงบ้านห้วยเตือ(ท่าเรือ)ประมาณ 6 กิโลเมตร และจากบ้านห้วยเตือ(ลำน้ำปาย)ถึงบ้านน้ำเพียงดินประมาณ 12 กิโลเมตร รวมระยะทางประมาณ 18 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 45 นาที.

⁷¹ ระยะทางไปทางอนุมัติเฉพาะคราวบ้านแม่สามแลบ (สาละวิน) โดยเริ่มต้นจากอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนถึงอำเภอแม่สะเรียงประมาณ 165 กิโลเมตร(ทางหลวงแผ่นดิน) จากอำเภอแม่สะเรียงถึงบ้านแม่สามแลบประมาณ 46 กิโลเมตร.